

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS

ŠVIETIMO STUDIJŲ CENTRAS

Tomas Barštys

MOKYTOJO PROFESINĖS KOMPETENCIJOS ĮTAKA ABITURIENTŲ

PROFESIJOS PASIRINKIMUI

Baigiamasis darbas

Edukologijos studijos (Pedagogikos programa), valstybinis kodas

Vadovė Doc. Dr. Toma Lileikienė _____

Apginta _____

Kaunas, 2009

Įvadas

1. Mokytojo profesinės kompetencijos samprata.....
 - 1.1. Mokytojo profesinės kompetencijos bruožai..
 - 1.1.1 Mokytojo veiklos sėkmė-jo profesinė kompetencija.....
 - 1.1.2 Mokytojo profesinės kompetencijos aprašas.....
 - 1.1.3. Mokytojo pedagoginės kompetencijos samprata
 - 1.2. Mokytojo profesinės kompetencijos įtaka abiturientų profesijos pasirinkimui
 - 1.2.1. Abiturientų profesijos rinkimosi ypatumai
 - 1.2.2. Mokytojo profesinės kompetencijos įtaka abiturientų profesijos pasirinkimą
2. Mokytojo profesinės kompetencijos įtakos abiturientų profesijos pasirinkimui
 - 2.1. Tyrimo metodika.....

Išvados

Literatūra

SANTRAUKA

Abiturientų profesijos rinkimasis apima ne tik jų pačių norus, polinkius, galimybes, bet ir kompetentingą pagalbą pasirenkant optimaliausią variantą būsimam darbui.

Tyrimo problema:

Mokslinėje literatūroje mažai analizuota mokytojo kompetencijos įtaka abituriento profesijos rinkimosi sprendimui. Probleminės situacijos analizė patvirtina, kad nagrinėjamoji tema yra aktuali. Atsižvelgiant į esamą situaciją, iškyla tyrimo problema- Kokia mokytojo kompetencijos įtaka abituriento apsisprendimui renkantis profesiją.

Tyrimo objektas:

Mokytojo profesinės kompetencijos įtaka abiturientų profesijos pasirinkimui.

Tyrimo Klausimas: Kokie mokytojo profesinės kompetencijos veiksniai įtakoja abiturientų profesijos pasirinkimą ?

Tyrimo tikslas:

Išanalizuoti mokytojo kompetencijos įtakos veiksnius įtakojančius abiturientų profesijos pasirinkimą.

Tyrimo uždaviniai:

- Teoriškai pagrįsti (atskleisti teorinius pagrindus) mokytojo profesinės kompetencijos sampratą.
- Išryškinti mokytojo profesinės kompetencijos veiksnius, įtakojančius abiturientų apsisprendimą renkantis profesiją.
- Empiriškai pagrįsti mokytojo profesinės kompetencijos veiksnius įtakojančius abiturientų apsisprendimą, renkantis profesiją.

Tyrimo metodai. Kiekybinio tipo standartizuota anoniminė apklausa raštu (anketa) ir statistinių duomenų apdorojimas Microsoft exel programa.

Tyrimo naudotos priemonės. Standartizuota anketa-klausimynas.

Šiai problemai spręsti buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas. Šio tyrimo pagalba buvo nustatyti ryšiai tarp išorinių poveikio veiksnių (mokytojo prof. kompetencijos) ir profesijos pasirinkimo proceso, kurie atskleidė, kad abiturientams patariamasis kompetentingo pedagogo patarimas gali tapti postūmiu siekiamam susiformuoti .

Volume Hogweed Edukologic their special education
(Pedagogy Program) Final work
doc.dr. Guide T. Lileikienė,
Vytautas Magnus University

SUMMARY

Alumni professions include not only their own desires, inclinations, opportunities, and assistance in choosing a competent best option for future work.

The study problem: Little scientific literature analyzed the influence of teacher competence of graduates of professional assembly's decision. Problem analysis of the situation confirms that the issue is relevant to the subject. Given the current situation, the study raises the problem-What is the influence of teacher competence of the graduates' decision in choosing a profession.

The object of investigation: Teacher's professional competence of graduates of the influence of the choice of profession.

Q: What are the teacher's professional competence of graduates of the influence of the choice of profession?

The aim of the study: To analyze the effect on the competence of the teacher career choices of graduates.

Objectives of the study:

- In theory, to justify (to reveal the theoretical framework) graduates of teacher competence influence professional rinkimuisi.
- elucidation teacher professional factors that influence the graduates to determine the choice of profession.
- Define the relationship between teacher competence and career choices of graduates.
 - Exclude adversely affecting the profession of choice criteria, factors and propose possible solutions to the problems

Research methods. Quantitative type of standardized anonymous written survey (questionnaire), and statistical data processing in Microsoft Excel program.

The study used measures. Standard-form questionnaire.

To address this problem has been chosen a quantitative study. This study aid has been established between the impact of external factors (teacher prof. Competence) and career choice process, which revealed that the Prospective Students Advisory competent teacher's advice can become positive aspirations help.

Ivadas

Kaip ir visa žmogaus veikla, mokytojavimas kyla iš žmogaus vidaus. Mokydamas skleidžiu savo sielos būseną mokiniams, mokomajam dalykui, bendravimui. Keblios patirtys klasėje yra mano vidinio gyvenimo išdava. Tai reiškia, kad mokytojavimas pastato mano sielai veidrodį. Jeigu nebijau veidrodin pažvelgti ir nuo reginio nebėgu, turiu galimybę save geriau pažinti. O pažinti save tiek pat būtina, kaip ir pažinti savo mokinius ir dėstomą dalyką (Parker Palmer, *The Courage to Teach*).

Šiandieniniame pasaulyje, vyraujant konkurencingai aplinkai ir kintančiai visuomenei, neišvengiama ir švietimo kaita. Nereiktų pamiršti, jog ugdymas – daugialypė, daugiafunkcinė sąvoka, kuri savyje talpina auginimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą, formavimą. Tačiau dažnai mokytojas moko žinių ir lavina įgūdžius, o auklėjimą, bei formavimą palieka klasių auklėtojai, tėvams, visuomenei. Konkurencingoje visuomenėje besistengiantys pritapti tėvai, dažnai vaikų auklėjimą, vertybinių nuostatų bei elgesio normų formavimą palieka mokyklos, klasės auklėtojo atsakomybei. Kalbant apie šiuolaikinį ugdymo modelį ir ieškant tinkamos švietimo koncepcijos, ypatingai aktualu tampa atsigręžti į visuminę ugdymo sampratą, kurios vykdytojai - ugdytojai, mokytojai. Mokytojo pašaukimas - padėti vaikui išryškinti savo esmę, pripildyti dvasinį pasaulį gerų, gražių, prakilnių pavyzdžių, gėrio ir meilės, kančios, dvasingumo, didvyriškumo, pažinimo vaizdinių – žinių ir mokslo grožio vaizdinių.

Žmogaus prigimtis gali atsiskleisti tik tada, kai yra palankios sąlygos. Aplinka, kurioje žmogus veikia, turi atitikti jo prigimties polinkius ir poreikius. Pedagoginis procesas - tai mokytojo ir mokinio sąveika. Jos sėkmės paslaptis yra bendravimas. Bendravimą lemia tarpasmeniniai mokytojų ir mokinių santykiai. Jie dar vadinami pedagoginiais santykiais. Pedagoginiame procese bendravimą valdo mokytojas, jis planuoja ir kuria pedagoginę sąveiką. Ypač svarbu, kad pedagogo bendravimo stilius žadintų mokinių smalsumą, norą tobulėti, augti kaip asmenybei bei stiprintų teigiamas emocijas.

Pedagogas turi būti humaniškas, išprusęs, gražių manierų, turi priimti bendras dorovines nuostatas, visada būti pasirengęs padėti mažesniui, vesti mokinį gėrio, tobulumo, tiesos, išminties keliu. Daug dėmesio skiriama pedagogo asmenybei, jo autoritetui, bendram ir pedagoginiam pasirengimui, žvelgiant į kintantį vaiko ugdymą, pedagogo ir ugdytinio tarpusavio santykius, naujas technologijas besiskverbiantis į ugdymą, teigiamą ir neigiamą viso to įtaką ugdymo procesui, pedagoginiams santykiams. St. Šalkauskis rekomendavo vadovautis tokiais pedagogų atrankos kriterijais: pedagoginis mokytojo pašaukimas, jo profesinis parengimas, faktinis sugebėjimas ir polinkis spręsti pedagogines problemas (palankumas žmonėms, simpatija jiems, polinkis bendrauti, optimizmas, sugebėjimai išsiugdyti inteligentiškumą). Su kuo vyresnio amžiaus mokiniais mokytojas dirba, tuo daugiau dėmesio

būtina skirti jo dalykiniam pasirengimui. St. Šalkauskis manė, kad apie mokytojo tinkamumą mokyti ir auklėti galima spręsti tik po vienerių – trejų praktinio darbo mokykloje metų.

Pedagogo autoritetą visuomenėje lėmė keletas faktorių. Pagrindinės pareigos tai vaikų ugdymas, atsakomybė už jį. Šie elementai nulemia vaiko pasitikėjimą mokytoju, tikėjimąsi paramos sunkiu metu ir patarimo, esant būtinybei pasirinkti. Dirbant su abiturientais ypač svarbus yra mokytojo kompetencijos aspektas ir abituriento pasitikėjimo savo mokytoju kriterijus. Mokytojas, norintis visokeriopai padėti abiturientui ne tik pasiruošti egzaminams, bet ir pasirinkti tinkamą profesiją, turi būti kvalifikuotas ir savo išprusimo pavyzdžiu skatinti abiturientą juo pasitikėti. Taip pat mokytojas privalo turėti tinkamą profesinę kompetenciją. Profesinės kompetencijos – mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai ugdymo veiklai, jos nspecifikuojant pagal ugdymo turinio koncentruos /sritis. Bendrosios kompetencijos – žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai, kitos asmeninės savybės, reikalingos mokytojo veiklai ir galimos perkelti iš vienos rūšies veiklos į kitą. Specialiosios kompetencijos – mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą jo veiklą konkrečiame ugdymo turinio koncentre /sirtyje ([www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-54\(2\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-54(2).doc)).

Problemos situacija dėl mokytojo kompetencijos stygiaus ir abiturientų netinkamo profesijos pasirinkimo susieta su objektyviais šiuolaikinio gyvenimo poreikiais, esminiais pokyčiais ir socialine aplinka bei kitais išoriniais veiksniais. Pedagogai siekia suvokti, kas trukdo produktyviam abiturientų ugdymo procesui bei jų profesijos pasirinkimui atsižvelgiant į rinkos poreikius ir karjeros galimybes perspektyvoje, o tai padaryti be nuoseklaus tiriamojo darbo yra labai sunku, beveik neįmanoma. Todėl dera įvairių priemonių pagalba tirti pedagogo įtaką ugdymo procesui ir abituriento apsisprendimui renkantis profesiją, nustatyti išorinius įtakojančius veiksnius, rasti esamas problemas ir stengtis jas pašalinti tinkamai parinktomis priemonėmis. Svarbu pabrėžti, kad pedagogo ir abituriento bendradarbiavimo, pasirenkant profesiją, srityje labai trūksta apibendrintos analizės, profesionalių rašto darbų. Nėra įsisąmonintas tiesioginis ryšys tarp mokytojo, kaip pavyzdžio abiturientui ir jo kompetencijos įtakos, jaunam žmogui pasirenkant profesiją. Neadekvati šiandieninė situacija šiuolaikinėje visuomenėje kai profesija pasirenkama „dėl mados“ ar populiarumo bei iš to kylančios problemos ir prieštaravimai reikalauja visapusiškos teorinės analizės bei ja pagrįstų problemos sprendimų. Šiems būtiniams pokyčiams pasiekti būtinas tvirtas teorinis pagrindas, kuris būtų sudarytas patikrinus esamą situaciją, išaiškinus esamas pedagogo ir abituriento bendradarbiavimo renkantis profesiją spragas.

Tam, kad būtų pasiektas trokštamas rezultatas, būtina suvokti esamas problemas ir prieštaravimus, esamas mokinio ir mokytojo kompetencijos įtakos abiturientui spragas ir išorinių veiksnių įtaką ugdymo procesui bei profesijos pasirinkimui.

Mokslinėje literatūroje ignoruojama mokytojo kompetencijos įtaka ugdymo proceso kokybei ir abituriento profesijos pasirinkimo sąsajos su mokytojo kompetencijos ribomis. Ugdymo procesas ir abituriento profesijos pasirinkimas yra glaudžiai susiję su mokytojo kompetencija ir abituriento pagarba mokytojui. Mokslinio tyrimo metu būtina įvardinti ir apibūdinti visas vidines ir išorines abiturientą įtakančias priežastis, mokytojo kompetencijos įtaką ugdymo mokykloje procesui ir mokymosi motyvacijos aspektus siekiant pasirinkti vieną ar kitą profesiją. Taip pat yra būtina nurodyti mokytojo poveikio galimybes skirtingomis sąlygomis ir aplinkybėmis, veikiant teigiamoms ar neigiamoms kryptimis.

Probleminės situacijos analizė patvirtina, kad nagrinėjamoji tema yra aktuali. Ugdymo proceso rezultatų vertinimas atsižvelgiant į mokytojo kompetencijas bei jo įtaką abituriento apsisprendimui renkantis profesiją, gali padėti suformuluoti optimalius problemos sprendimus. Tačiau prieš imantis konkrečių veiksmų, būtina išskirti konkrečias problemines sritis, nustatyti jų ribas bei ypatybes. Be aiškaus probleminio objekto apimties suvokimo nėra įmanoma efektyviai daryti jam poveikį ir pasiekti laukiamų rezultatų.

Tyrimo problema:

Mokslinėje literatūroje mažai analizuota mokytojo kompetencijos įtaka abituriento profesijos rinkimosi sprendimui. Probleminės situacijos analizė patvirtina, kad nagrinėjamoji tema yra aktuali. Atsižvelgiant į esamą situaciją, iškyla tyrimo problema- Kokia mokytojo kompetencijos įtaka abituriento apsisprendimui renkantis profesiją.

Tyrimo objektas:

Mokytojo profesinės kompetencijos įtaka abiturientų profesijos pasirinkimui.

Klausimas: Kokie mokytojo profesinės kompetencijos veiksniai įtakoja abiturientų profesijos pasirinkimą ?

Tyrimo tikslas:

Išanalizuoti mokytojo kompetencijos įtakos veiksnius įtakančius abiturientų profesijos pasirinkimą.

Tyrimo uždaviniai:

- Teoriškai pagrįsti (atskleisti teorinius pagrindus) mokytojo profesinės kompetencijos sampratą.
- Išryškinti mokytojo profesinės kompetencijos veiksnius, įtakančius abiturientų apsisprendimą renkantis profesiją.
- Empiriškai pagrįsti mokytojo profesinės kompetencijos veiksnius įtakančius abiturientų apsisprendimą, renkantis profesiją.

Tyrimo metodai. Kiekybinio tipo standartizuota anoniminė apklausa raštu (anketa) ir statistinių duomenų apdorojimas Microsoft exel programa.

Tyrimė naudotos priemonės. Standartizuota anketa-klausimynas.

Duomenų rinkimo procedūros. Tyrimė naudotas kiekybinio tyrimo metodas -anketinė apklausa raštu. Anketinis apklausos metodas padeda išvengti didelių laiko sąnaudų, nėra sudėtinga įtraukti į tyrimą didesnį skaičių respondentų. Didesnis respondentų skaičius leidžia taikyti gautų rezultatų apibendrinimus platesniam ratui. Tyrimo rezultatams neturi įtakos tyrėjo asmenybė. Respondentams buvo pateikta anketa, kuria norėta išsiaiškinti, kokie veiksniai bei jų grupės įtakoja abiturientų profesinį pasirinkimą. Anketoje klausimai suskirstyti atskirais blokais, kuriuose klausimai orientuoti į konkrečius profesinį pasirinkimą įtakojančius veiksnius. Tačiau šie klausimų blokai specialiai anketoje neišskirti. Anketoje dominuoja požiūrio, įsitikinimų, gebėjimų (pvz. savianalizės) pobūdžio klausimai.

Tyrimo planas:

1. Bus atlikta apklausa, kurios klausimai padės: sužinoti ar mokytojo profesinė kompetencija įtakoja abiturientų profesijos pasirinkimą.
2. Gauti duomenys bus apdorojami panaudojant Microsoft Excel programą.
3. Analizuojami, ir aiškinami tyrimė gauti duomenys.

Tyrimė dalyvavo 180 respondentų iš įvairių vidurinių mokyklų. Tyrimo metodologija remiasi L.Jovaišos profesinio vystimosi bei profesijos rinkimosi veiksnių teorija. Parengta anketa, kuria norėta išsiaiškinti, kokie mokytojo profesinės kompetencijos veiksniai labiausiai įtakoja abiturientų profesinį apsisprendimą.

1.1. Mokytojo profesinės kompetencijos bruožai ir samprata

Mokytojo pedagoginė kvalifikacija atspindi jo formalųjį pasirengimą pedagoginei veiklai. Pasirengimas paprastai fiksuojamas diplomais, pažymėjimais, licencijomis ar sertifikatais, todėl teigtina, kad kvalifikacija reiškia „tam tikrų žinių, mokėjimų, sugebėjimų, įgūdžių ir patyrimo visumą, kurią įgijęs žmogus gali kokybiškai (kompetentingai) dirbti atitinkamos rūšies ir sudėtingumo darbą (Laužackas R. (1999). „. Nuolat kintanti profesinė pedagoginė veikla reikalauja atitinkamos kvalifikacijos, taip pat atitinkamo sugebėjimo savarankiškai, kokybiškai ir kūrybiškai individualiai veikti tam tikroje srityje. Švietimo ir ugdymo kokybės gerinimas įmanomas tik nuolat tobulėjant mokytojui, jam tampant visapusiškai profesionalia, kuriančia asmenybe, kuri save realizuoja pedagoginiame darbe.

Kvalifikacijos - „žmogaus tinkamumo tam tikram darbui laipsnis, reikiamų žinių, patirties turėjimas (Bitinas B. (1998). „. Mokytojo profesija yra reguliuojama valstybės, todėl kvalifikaciniai

reikalavimai skirtingų dalykų mokytojams yra vienodi. Reikalavimai mokytojui patvirtinti Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu. Vienas esminių kriterijų - pedagoginės kvalifikacijos įgijimas ir tęstinis kvalifikacijos tobulinimas.

Profesijos veikos turinys apima ne tik gebėjimą kokybiškai atlikti tam tikrą kiekį veiklos funkcijų, bet yra neišvengiamai susietas su jų tarpusavio darbu ir sąveika. Vadinasi mokytojas, norėdamas kvalifikuotai atlikti savo veiklą, turi pažymėti tam tikromis profesinėmis kompetencijomis, kurios leistų sėkmingai realizuoti veiklos funkcijas. Kompetentingas mokytojas yra panašus į filosofą, nes analizuoja savo teigiamą ir neigiamą patyrimą, apmąsto ir įsisavina savo pažiūras, vertybes, individualų savo mokymosi stilių, nes visa tai realizuoja mokyme, kurį organizuoja ir kartu stebi, kai tai atsilies mokiniams, mąsto apie tolimesnes perspektyvas.

Skiriamos 5 pagrindinės mokytojo prof. kompetencijos:

1. mokymo (si) projektavimo bendri asmeniniai mokymosi tikslai,
2. jo įgyvendinimas (tikslų siekimas),
3. įsivertino (kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi tikslus),
4. asmenybės saviugdą (įsivertinimo korekcija);
5. tyrimo (mokymosi motyvacija).

Kiekviena funkcinė kompetencija dar susideda iš daugelio smulkesnių kompetencijų, kurios atitinka veiksmus, reikalingus veiklai realizuoti ir operacijų, kurios sudaro atskirą veiksmą.

Įgūdžių taikymas kintančioje situacijoje – gali būti laikomas kompetencija, tačiau kompetencija negali būti vien įgūdžių rinkinys, nes įgūdžiai patys savaime neužtikrina sėkmingos žmogaus veiklos.

Paties gebėjimo samprata apima psichologinį gebėjimo pagrindą, nusakomą gabumais, išvystomais į sugebėjimus; pedagoginį pagrindą – žinias, mokėjimus, įgūdžius, socialinį pagrindą – teisę veikti ir kt. Taigi, gebėjimas yra kompleksinis darinys, kuriam priskyrus socialinį pagrindą – teisės suteikimą veikti, jį galima įvardinti kvalifikacija, kuri nusako „žmogaus tinkamumą, pasirengimą tam tikram darbui (Jovaiša L. (2007). Kompetencija - žmogaus žinių, gebėjimų, supratimo, vertybių, asmenybės savybių, fiziologinių ypatumų ir kt. kokybių kompleksu išraiška efektyvioje veikloje (Jucevičienė P., Lepaitė D.2000). Kompetencija nuo kvalifikacijos skiriasi tuo, jog kvalifikacija siejama su konkrečia darbo funkcijomis ir joms atlikti reikalingomis žiniomis ir gebėjimais, o kompetencija - su žmogaus veikla, kuri priklauso ne tik nuo žinių ir gebėjimų, bet ir nuo asmenybės savybių. Kompetencija įgalina veikti skirtingose veiklos kontekstuose ir nuolat besikeičiančiose veiklos sąlygose. Kvalifikacija gali būti patvirtinta diplomais bei kitais dokumentiniais liudijimais, kompetencija patvirtinama tik veiklos faktais ir rezultatais. Kompetencija yra specifinė kiekvienos atskiros veiklos atveju, todėl būtina apibrėžti, kokia kompetencija reikalinga mokytojui bendrąja prasme ir kiekvieno dalyko mokytojui individualiai.

Kompetencija gali būti traktuojama dvejopai. Tai gali būti įvardijama kaip elgesys, kurį galime stebėti ir įvertinti atskiromis dalimis tiesiog darbo vietoje. Tuo tarpu visuminė kompetencija yra gebėjimas įvertinti naują situaciją, pasirinkti situacijai tinkamus veiklos metodus ir nuolat integruoti dalykines ir profesines žinias.

Kai kurie autoriai savo tyrimuose atskiria kompetencijos ir kvalifikacijos terminus, sąvokų skirtumai nėra dideli, tačiau atkreipiamas dėmesys, kad kompetencijos sąvoka yra artimesnė pedagoginės veiklos aplinkai. Kompetencijos samprata, teigtina, gali būti tapatinama su kvalifikacijos samprata, kuri yra formalus, tam tikro išsilavinimo, įgyto ugdymo institucijoje patvirtinimas. Bernine (1997) pateikia tokią kompetencijos struktūrą, kurioje ypač akcentuoja profesinę kompetenciją. Profesinę kompetenciją suskaido į horizontaliame lygmenyje sąveikaujančius dalykinės, metodinės, socialinės ir asmeninės kompetencijos elementus .

PROFESINĖ KOMPETENCIJA

DALYKINĖ	METODINĖ	SOCIALINĖ	ASMENINĖ
Žinios	darbo patirtis	Pasirengimas	Gebėjimai
Mokėjimai	sprendimų patirtis	rengimasis keisti	organizuoti
Įgūdžiai	gebėjimas sav. Dirbti	kooperacija	spręsti
	Mąstyti.	Atvirumas	vadovauti.

Tai viena iš nedaugelio autorių teigiančių, kad objektyvas kompetencijos įvertinimas yra labai problemiškas. Jos teigimu, profesinė kompetencija parodo tuos žmonių gebėjimus ir įgūdžius, žinų visumą ir patirtį.. Tokia samprata rodo visa apimančią žmogaus veiklą. Autorės teigimu, iš pateiktų kompetencijos elementų galima būtų įvertinti tik dalykinę kompetenciją. Socialinė kompetencija grindžiama mažiausiai dviejų individų bendravimu, kurių kiekvienas pasižymi individualumu, todėl sunku suformuluoti bendrus vertinimo kriterijus. Šios kompetencijos įvertinimą sunkina ir tai, kad ji gali atskleisti ir hrupinės individų veiklos ypatumus.

Išskirtinai subjektyvųjį veiklos aspektą rodo asmeninė kompetencija, pasireiškianti disciplinuotumu, savęs vertinimu, savikritika, todėl kaip teigia autorė, naudojant objektyvius kriterijus, jos pamatuoti negalima. Visa tai patvirtina Bernine (1997) teiginį, kad profesinės kompetencijos išskaidymas į atskirus segmentus leidžia giliau suvokti pačios kompetencijos esmę (Jotautienė, 2001) profesinio rengimo ir aukštojo mokslo problemos)

Nuolatinis kaitos procesas, vykstantis visuomenėje, švietime, įstaigoje, sąlygoja mokytojų profesinės veiklos sudėtingumą. Jucevičienė P., Lepaitė D. (2000) teigia, jog tampa svarbu nustatyti ir įvardinti veiklos sritis, sudarančias mokytojų profesinės veiklos visumą. Veikla labai įvairialypė, apimanti daug įvairių funkcijų, kompleksinė, ir mokytojas toms veikloms turi būti tinkamai pasirengęs,

t.y. įgijęs atitinkamas profesines kompetencijas. Mokytojo vertybės, požiūriai, asmeninės savybės šalia turimų žinių, mokėjimų, įgūdžių veikloje, įgijus tam tikrą kvalifikaciją, sudaro jam galimybę tapti kompetentingu.

Kompetencija – funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą. Ji apibūdinama remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma“. Kompetencija žymi dirbančiojo gebėjimą taikyti turimas žinias konkrečioje situacijoje. Kompetencija šiuo aspektu – „tai gebėjimas įvertinti naują situaciją, pasirinkti joje tinkamus veiklos metodus ir nuolat integruoti dalykines ir profesines žinias“ (Jucevičienė P., Lepaitė D., 2000). Būtent kompetencija, o ne kvalifikacija įgalina mokytoją veikti įvairiuose veiklos lygiuose.

Teigiama, kad „žinios, mokėjimai, įgūdžiai sąlygoja kvalifikacijos suteikimą, taip pat įvertinus gabumų, kurie veikia gebėjimų formavimąsi, svarbą bei žmogaus vertybes ir asmenines savybes, sukuriama kompetencijos (competence) šerdis ir visuminis (holistinis) pobūdis“ (Jucevičienė P., Lepaitė D., 2000).

Profesijos veiklos turinys apima ne tik gebėjimą kokybiškai atlikti tam tikrą kiekį veiklos funkcijų, bet yra neišvengiamai susietas su jų tarpusavio daroma ir sąveika. Vadinasi, mokytojas, norėdamas kvalifikuotai atlikti savo veiklą, turi pasižymėti tam tikromis funkcinėmis kompetencijomis, kurios įgalintų sėkmingai realizuoti veiklos funkcijas (Laužackas, Pukelis, 2000). Anot Butkienės G. ir Kepalaitės A. (1996), kompetentingas mokytojas yra panašus ir į filosofą, nes analizuoja savo teigiamą ir neigiamą patyrimą, apmąsto ir integruoja, išsąmonina savo pažiūras, vertybes, individualų mokymosi stilių, ir į klinicistą, nes visa tai realizuoja mokyme, kurį organizuoja ir kartu stebi, kaip tai atsilies mokiniais, mąsto apie tolimesnes perspektyvas.

Skiriamos penkios pagrindinės mokytojo profesijos funkcinės kompetencijos, kurios atspindi mokytojo profesinės veiklos kompetencijas: mokymo(si) projektavimo, jo įgyvendinimo, įvertinimo, asmenybės saviugdosa, tyrimo.

Kiekviena funkcinė kompetencija dar susideda iš daugelio smulkesnių kompetencijų, kurios atitinka veiksmus, reikalingus veiklai realizuoti, ir operacijų, kurios sudaro atskirą veiksmą.

Pagrindinis ugdymo proceso tikslas – mokinių pasiekimai, laimėjimai, daroma pažanga. O tai įmanoma pasiekti tik tuomet, kai mokosi patys mokytojai. Todėl mokytojui svarbu būti pasirengusiam dinamiškai aplinkai, nuolat analizuojant kompetencijas bei jų tobulinimo galimybes.

Kompetencijos samprata nusako svarbiausius šiuolaikinio švietimo uždavinius – rengti besimokančiuosius ryžtingai ir tikslingai pritaikyti įgytus gebėjimus, žinias bei patirtį gyvenime, profesinėje veikloje ir nuolat dalyvauti nenutrūkstamame savęs tobulinimosi procese.

Tad visa tai dorai atlikti mokytojui reikia: sėkmę sąlygojančių žinių, gebėjimų, patirties ir, be abejonės, atitinkamų požiūrių bei vertybių sistemos.

Mokslininkės prof. Palmyros Jucevičienės įsitikinimu, nūdienos mokytojui itin svarbios: perkeliamosios (asmeninė, mokymosi kaip mokytis, efektyvios veiklos, komunikacinė, informacijos naudojimo, komandinio darbo, projektinės ir tiriamosios veiklų), bendrosios pedagoginės (edukacinių idėjų ir technologijų, edukacinės aplinkos ir ugdymo programų kūrimo, mokinių vertinimo, mokinių motyvavimo ir paramos jiems teikimo), sociokultūrinės, darnaus vystimosi ir kt. kompetencijos.

Tačiau Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu 2005 m. atliktas tyrimas „Mokytojų didaktinės kompetencijos atitikties šiuolaikiniams švietimo reikalavimams“ rodo, jog mokyklose dar menka mokymosi paradigma, o vyraujanti mokymo didaktinė kompetencija per mažai siejama su ugdytinių amžiumi. Pastebėta, kad mokytojų veikloje taikomos šiuolaikinės didaktikos žinios yra fragmentiškos. Jiems trūksta šiuolaikinę pedagoginę sistemą ir mokytojo vaidmenį joje grindžiančių mokslo žinių visumos bei jų taikymo gebėjimų. Didaktinė kompetencija – tai mokytojo žinios, gebėjimai, vertybės, asmens savybės, sąlygojančios efektyvų ugdymą. Ši kompetencija yra viena svarbiausių veiksnių, lemiančių mokinių mokymosi motyvaciją ir rezultatus.

Sparčios kaitos, greito informacijos senėjimo ir jos atsinaujinimo sąlygomis mokytojui jau nebeužtenka kartą įgytos kvalifikacijos, sykį priimto socialinio vaidmens. Jam reikalingi imlumo, atsinaujinimo įgūdžiai, naujos kompetencijos. Būtina įgyti vis naujų socialinių ir profesinių kompetencijų, atnaujinti ar įgyti naują kvalifikaciją. Jau nebeįmanoma išmukti kartą visam gyvenimui. „To mokomės, kol gyvi esame,“ – teigia ir lietuvių liaudies išmintis. „Taigi žinių visuomenė neišvengiamai yra ir mokymosi visuomenė,“ – pabrėžiama „Švietimo gairėse“ (2003).

Siekiant mokytojo profesinės kompetencijos plėtros, labai svarbus nuolatinio mokymosi gebėjimas, suteikiantis galimybę mokytis visą gyvenimą bei sėkmingai adaptuotis besikeičiančioje profesinėje ir asmeninėje veikloje. Mokytojas nebegali pasikliauti tomis žiniomis, kurias įgijo aukštojoje mokykloje – jis turi stengtis ir gebėti jas atnaujinti. Taip mokymasis visą gyvenimą tampa svarbiausia sąlyga profesinei mokytojo kompetencijai plėsti.

Švietimo dokumentuose akcentuojama, kad svarbiausiu veiksniu, kuris lemia ugdymo kokybę, tampa naujųjų mokytojų kompetencijų, susijusių su besikeičiančiu mokytojo vaidmeniu, plėtra (Žr. 54 pav.):

- mokytojas turi jausti besikeičiantį pedagoginį kontekstą,
- mokytojas turi suprasti informacinių technologijų pedagoginį potencialą ir gebėti jį integruoti į mokymo(si) strategijas,
- mokytojas turi gebėti veikti kaip mokymosi organizacijos dalis,
- mokytojas turi gebėti priimti pasikeitusius profesinius reikalavimus ir, atsižvelgdamas į juos, keistis,
- mokytojas turi įgyti naujų patirčių ir skleisti savąją,
- mokytojas turi būti atviras bendradarbiavimui,
- mokytojas turi gebėti vertinti ir įsivertinti

Mokytojas turi tobulinti savo kompetencijas, nes tik taip galima atnaujinti specializuotas

žinias ir netapti visuomenės autsaideriais. Mokytojas kiekvieną dieną privalo būti susikaupęs, sprenddamas įvairias ugdymo problemas.

Naujų kompetencijų įgijimas reikalauja įvairių mokymosi galimybių sudarymo, švietimo institucijų pertvarkos ir mokymo(si) sistemos pertvarkymo, todėl svarbiu tampa valstybės požiūris į kompetencijų įgijimo ir tobulinimo sistemą.

1.1.1 Mokytojo veiklos sėkmė-jo profesinė kompetencija

Gyvename dinamišku socialinių permainų laiku, visi procesai vyksta greitai ir gana prieštarinčiai. Tokioje aplinkoje vieni moka greitai prisitaikyti ir plaukti pasroviui, kiti ryžtasi veikti. Norėdami neįstrigti gyvenimo verpetuose ir atsilaikyti prieš mestus iššūkius, šiandien privalome gerai mokėti naudotis dideliais informacijos šaltiniais, naujausiomis technologijomis. Mokytojas kiekvieną dieną privalo būti susikaupęs sprenddamas įvairias mokinių ugdymo problemas.

Pradėsiu retoriniu klausimu: Ar galime pamatuoti mokytojo kompetenciją? Deja, iki šiolei nėra parengto kompetencijų įvertinimo instrumento, kuriuo būtų įmanoma pamatuoti pasiektą rezultatą. Viena iš svarbiausių pedagogo profesinės kompetencijos sričių tampa jo pasirengimas naujovėms ir savarankiškam darbo organizavimui. Lietuvos socialinio-politinio gyvenimo pokyčiai reikalauja iš pedagogų naujų socialinio darbo kompetencijų: teikti pagalbą socialinių problemų turintiems mokiniams, rizikos grupės mokiniams ir jų tėvams, teikti aktyvią paramą socialinę atskirtį patiriantiems mokiniams ir padėti jiems integruotis į visuomenę. Prasidėjus vaikų su negalia integracijai į bendrojo lavinimo mokyklas, padidėjus mokinių ugdymui pagal adaptuotas ir modifikuotas programas skaičiui pedagogams prireikia kompetencijos įtraukti į šį procesą specialiųjų poreikių neįgaliuosius vaikus.

Sėkminga integracija į Europos Sąjungą labai priklausys nuo užsienio kalbų naudojimosi technologijomis mokėjimo. Pedagogas, siekiantis savo profesinio meistriškumo ir darbo kokybės, neišvengiamai turės bendrauti užsienio kalba. Viena iš svarbiausių šiandienai tampa kompiuterinio raštingumo kompetencija.

Apibendrinant galima nurodyti tokias svarbias (neskaitant dalykinių) pedagogų profesinę kompetenciją sudarančias dalis: gebėjimą bendrauti; informacinės ir komunikacinius įgūdžius ugdymo procese; socialinę-psichologinę kompetenciją; profesinės veiklos aptarimo, įsivertinimo ir tobulinimo kompetencijas (Knyga mokytojui, 2008).

Bet yra ir bendrosios kompetencijos: komunikacinė, informacinė, komandinio, grupinio darbo, problemų identifikavimo ir sprendimo, vadovavimo, gebėjimo bendrauti su partneriais, veiklos planavimo ir organizavimo, veiklos tyrimo, analizavimo ir vertinimo, laiko planavimo, savianalizės ir savęs įsivertinimo, profesinio tobulėjimo, visuomenės veiklos ir kt.

D. Alenas ir K. Rainas išskiria šiuos pedagogo profesinės kompetencijos komponentus, padedančius pasirengti veiklai:

1. Atsisakymas monotoniškumo aiškinant mokymo medžiagą, nesuvaržytas elgesys per pamoką ir t.t.
2. Dėmesio sukaupimas pamokos pradžioje nežinomu faktu, originaliu arba paradoksaliu problemos formulavimu.
3. Visos pamokos ar jos dalies pedagoginis vertinimas.
4. Neverbalinių komunikacinių priemonių ir pauzių pasitelkimas (žvilgsnis, mimika, gestai).
5. Tikslinis auditorijos aktyvinimo elementų (retorinių, bendrųjų ir individualiųjų klausimų, galinčių sudominti frazių ar kt.) taikymas.
6. Atvirtųjų klausimų ir klausimų, skirtų patikrinti žinias, numatymas.
7. Divergentinio tipo užduočių taikymas skatinant kūrybinį aktyvumą.
8. Klausimų, kurie padėtų moksleiviui apibendrinti medžiagą, numatymas.
9. Moksleivių dėmesio sukaupimas atsižvelgiant į išorinius jo elgesio požymius (vieni greitai susikaupia ir paklūsta reikalavimams, kai juos pagiria, kiti jautrūs pastaboms).
10. Pavyzdžių ir iliustracijų tikslingas numatymas ir panaudojimas.
11. Pakartojimas.

Šie komponentai labai svarbūs profesinei pedagogo veiklai – rengiantis pamokai, paskaitai, metodinės veiklos pranešimui, be to, mokytojo ir mokinio sąveikai pamokoje. Eliminavus bent vieną iš šių komponentų, pamoka gali tapti neįdomi, varginanti. Sparčiai besiplėtojančios pedagoginės mokymo technologijos daro poveikį ir mokyklos kultūrai (Knyga mokytojui, 2008).

Mokytojai siekdami individualių ir organizacijos tikslų, tampa reiklesni savo profesinei veiklai. Mokyklos kultūra, mokymo kultūra, bendradarbiavimo kultūra – svarbus žengiančios pirmyn mokyklos bruožas. Aukščiausio lygio profesionalumas, gilios profesinės žinios, gebėjimai, asmeninės savybės ir kūrybinės veiklos patyrimas – svarbiausios pedagoginės kultūros sudedamosios dalys. Mokytojas – besimokančios visuomenės pilietis, todėl jo kompetencijos, asmeninės savybės – atvirumas naujovėms, kūrybiškumas, bendradarbiavimo įgūdžiai ir pasiryžimas nuolat atnaujinti savo žinias – yra ir profesinės kompetencijos sėkmės prielaida.

1.1.2. Mokytojo profesinės kompetencijos aprašas

2007 m. buvo parengtas „Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas“, kuriame išskiriamos trys mokytojo profesijos kompetencijos ir teigiama, kad jos apima bendrakultūrinės, profesinės, bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-54 patvirtintas mokytojo kompetencijos aprašas, kurio paskirtis – nustatyti vienodus mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo kriterijus, reikalingus profesinėje veikloje.

Eil. Nr.	Mokytojo kompetencijos
1.	Saugau ir plėtoju daugialypę, tautinių mažumų patirtimi praturtintą Lietuvos kultūrą
2.	Naudoju informacines technologijas
3.	Valdau komunikacines informacijas
4.	Dalyvauju kuriant pilietinę visuomenę
5.	Kuriu ugdymo(si) aplinkas
6.	Bendrauju ir bendradarbiauju
7.	Suvokiu švietimo demokratizavimo, decentralizavimo procesus
8.	Planuoju ir tobulinu dalyko turinį
9.	Atlieku tiriamąją veiklą
10.	Paaiškinu šalies konstitucinės demokratijos teoriją ir praktiką
11.	Valdau mokymo(si) procesą
12.	Reflektuoju ir mokausi mokytis
13.	Skatinu ir palaikau teisinių normų laikymąsi
14.	Taikau mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimą
15.	Dalyvauja organizacijos tobulinime ir pokyčių valdyme
16.	Gerbiu ugdytinių socialinį, kultūrinį, kalbinį ir etninį tapatumą
17.	Skiriu dėmesį mokinių motyvavimui ir paramai jiems
18.	Taisyklingai vartoju kalbą realioje ar virtualioje profesinėje aplinkoje
19.	Vadovaujuosi šiuolaikine švietimo paskirties samprata: kurti informacinę ir žinių visuomenę
20.	Mokinio pažinimo ir jo pažangos pripažinimo
21.	Bendrauju užsienio kalba
22.	Integruoju pasaulio istorijos, geografijos, kultūros žinias vertinant Europos Sąjungos šalių kultūrų įvairovės poveikį Lietuvai

23.	Profesiškai tobulėju
24.	Naudoju verbalinius ir neverbalinius komunikavimo būdus skatinant mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą
25.	Naudoju kompiuterio techninę ir programinę įrangą, pagrindines interneto paslaugas mokymo(si) procese, rengiant tekstinę ir vaizdinę informaciją.
26.	Konceptualiai ir vaizdžiai reiškiu savo idėjas bei interpretuoju mintis, faktus ir jausmus skirtinguose profesinės veiklos kontekstuose naudojant komunikacijos priemones
27.	Ugdau mokinių informacinę kultūrą sistemingai plėtojant jų kompiuterinį raštingumą, laikantis etinių ir higieninių darbo su kompiuteriu reikalavimų
28.	Atlieku ugdymui aktualios informacijos paiešką: žinau, atrenku ir naudoju adekvačias duomenų bazines
29.	Dalyvauju visuomenės ir švietimo kaitos procesuose naudojant socialinių, gamtos mokslų, naujų technologijų pasiekimus ir atliepiant modernėjančios visuomenės iššūkius
30.	Kuriu saugią, mokinio emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystimąsi palaikančią ugdymo(si) aplinką
31.	Bendrauju ir bendradarbiauju su įvairiais skirtingų kultūrų asmenimis darbo srityje ir socialinėje aplinkoje bei gebu spręsti konfliktus
32.	Saugiai ir veiksmingai pritaikau fizinę erdvę, naudoju informacijos ir komunikacijos technologijas, įrankius ir priemones
33.	Skatinu aktyvų mokslinį bendravimą ir bendradarbiavimą klasėje
34.	Kuriu tolerancijai ir bendradarbiavimui skatinančią aplinką, kurioje mokinys turi galimybę rodyti iniciatyvą, veikti savarankiškai ir atrasti bendraminčių
35.	Kuriu pokyčiams palankią ugdymo(si) aplinką, kurioje mokinys jaučiasi saugus ir pasitikintis savimi bei kitais
36.	Bendradarbiauju su kolegomis, pagalbiniu personalu, profesinio orientavimo ir kitais specialistais, kuriant ugdymo(si) sąlygas
37.	Vertinu namų aplinkos vaidmenį ir šeimos vertybių skirtumus bendraujant su mokiniais ir jų tėvais (globėjais, rūpintojais)
38.	Rengiu mokymo programą, teminį planą remiantis ugdymą reglamentuojančiais dokumentais
39.	Bendrauju su mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais) pripažįstant jų vaidmenį, teises ir atsakomybę sudarant ugdymo(si) sąlygas

40.	Formuluoju mokymo(si) tikslus bei uždavinius
41.	Atrenku mokymo(si) metodus, tinkamus mokymo(si) tikslams pasiekti
42.	Parengiu mokiniams įdomią ir patrauklią mokymo(si) medžiagą
43.	Bendradarbiauju su pagalba vaikui ir šeimai teikiančiomis organizacijomis
44.	Mokau mokinius vadovaujantis bendražmogiškomis vertybėmis
45.	Numatau išteklius, būtinus mokymo(si) tikslams pasiekti
46.	Pasirenku adekvačią tyrimo strategiją, struktūrą ir metodus projektuojant tyrimą
47.	Projektuoju karjerą: planuoju, sistemingai tobulinu savo profesinę veiklą
48.	Sukuriu aplinką, padedančią mokiniui patirti pažinimo džiaugsmą
49.	Sudominu mokinius mokomuoju dalyku
50.	Padedu mokiniams spręsti mokymo(si) problemas
51.	Organizuoju profesinės veiklos tyrimą
52.	Tikslingai taikau šiuolaikines ugdymo(si) technologijas ir mokymo(si) metodus
53.	Vertinu mokinių pasiekimus pagal vienodus vertinimo kriterijus
54.	Organizuoju savo mokymąsi individualiai ir grupėje
55.	Siekiu pusiausvyros tarp žinių perteikimo ir konsultavimo, vadovavimo ir lyderiavimo, stebėsenos ir priežiūros
56.	Taikau įvairias psichosocialines ir edukacines intervencijas, padedančias valdyti konfliktus ir priimti sprendimus
57.	Įvertinu profesinės praktikos privalumus ir trūkumus numatant profesinio tobulėjimo perspektyvas
58.	Prieinamai ir suprantamai mokiniui perteikiu ugdymui(si) reikalingą informaciją
59.	Naudoju įvairias ugdymo strategijas, plėtojančias mokinių kritinį mąstymą, problemų sprendimą ir kūrybiškumą
60.	Dalyvauju kuriant ir įgyvendinant integruotų specialiųjų poreikių mokinių ugdymo(si) programas
61.	Derinu kiekybinę ir kokybinę, formalią ir neformalią mokinių pasiekimų vertinimo strategijas užtikrinant intelektualinį, socialinį ir fizinį mokinių vystymąsi
62.	Nuolat tikslingai atnaujinu žinias ir lavinu įgūdžius
63.	Pasirenku mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo tipus, būdus ir metodus

	plėtojant mokinių mokymosi pajėgumus
64.	Vertinu mokinių socialinę pažangą
65.	Ugdau mokinių gebėjimą įsivertinti ir pasitikėti savimi
66.	Produktyviai dalyvauju mokyklos savivaldos institucijų veikloje ir adekvačiai vertinu problemiškas situacijas mokykloje
67.	Vertinu mokinio vystymąsi, pažintines galias ir veiklą vadovaujantis psichologijos teorijomis
68.	Empatiškai identifikuojau mokinio emocinius sunkumus ir ypatingą nerimą
69.	Atpažįstu specialiuosius mokinių poreikius suteikiant papildomą pagalbą
70.	Atpažįstu skirtingą mokinių požiūrį į mokymąsi kuriant mokymosi galimybes
71.	Vadovaujuosi mokyklos kaitą reglamentuojančiais dokumentais
72.	Identifikuojau išimtinius atvejus, keliančius grėsmę vaiko sveikatai ir psichosocialinei raidai
73.	Pripažįstu mokinio individualumą kaip vertybę, laiduojančią mokymosi pažangą
74.	Dalyvauju projektinėje veikloje
75.	Objektyviai vertinu savo galias profesinėje veikloje išlaikant savigarbą ir pasitikint savimi

Teigtina, kad profesinė kompetencija apima bendrąsias pedagogines kompetencijas, o šios kompetencijos (mokytojo žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės ir kitos asmeninės savybės) gali būti perkeliamos iš vienos veiklos rūšies į kitą (Knyga mokytojui, 2008).

Teigtina, kad svarbiausias kompetencijos kriterijus, yra turimas (įgytas) kvalifikacinis pagrindas. „Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas“ reikalauja iš mokytojui būtino ir pakankamai plataus bendrojo bei specializuoto išsilavinimo. Kvalifikacijos įgijimas suteikia teisę verstis, šiuo atveju, pedagogine profesine veikla - mokyti mokinius, tuo tarpu kompetencija atspindi sugebėjimą mokymo procesą atlikti kokybiškai.

Norėdamas kvalifikuotai atlikti savo veiklą, mokytojas turi pasižymėti tam tikromis funkcinėmis kompetencijomis. Kompetencija - mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma. Profesinė mokytojo kompetencija suvokiama kaip mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai ugdymo ir edukacijos veiklai.

Edukacinė paradigma – tai teorinių, metodinių priemonių visuma, priimta pedagoginės visuomenės kaip pavyzdys, modelis, kuriuo vadovaujamosi sprendžiant pedagogines problemas

Teigina, kad pasaulyje yra stebimas edukacinės paradigmos virsmas. Jis siejamas su ugdymo (mokymo ir mokymosi) sampratos kaita. Ugdymas, kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimas ugdytiniams yra keičiamas ugdymu, kaip ugdytinio vidinių galių skatinimas ir plėtojimas. Ankstesnė paradigma akcentavo mokymą, o naujoji – mokymąsi, aktyvią paties besimokančiojo veiklą (Kodžiaspirova)

Mokymasis yra ieškojimo procesas, generuojantis supratimą apie mus pačius ir apie mus supantį pasaulį. A. McFarlane teigia, kad mokymasis yra interaktyvus ir dinamiškas procesas, kuriame vaizduotę skatina tyrinėjimo veikla bei sąveika su aplinka. Autorius palygina mokymąsi su tyrinėjimu. Tyrinėjant bei sąveikaujant su aplinka gimsta naujas supratimas apie save patį ir supantį pasaulį. Tokia pažinimo forma yra grindžiama ir pastaruoju metu dominuojanti pasaulyje filosofijos kryptis – konstruktyvizmas.

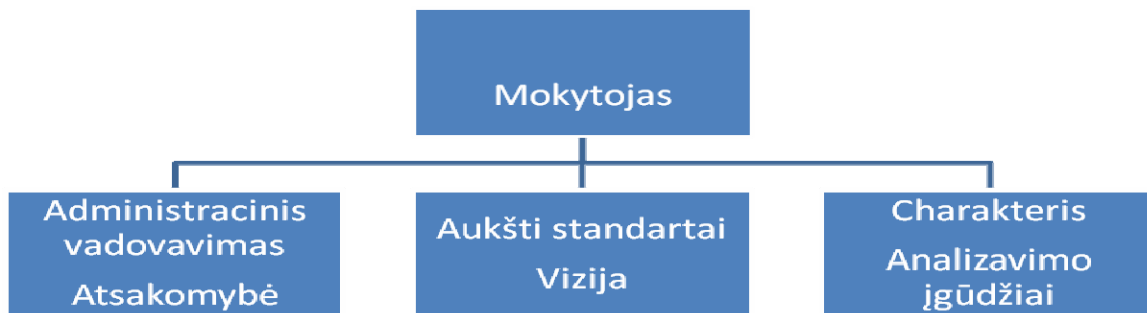
Edukacinių institucijų tikslas – padėti besimokančiajam pasiruošti kontaktui su nežinoma ateitimi ir gebėti pritaikyti ugdymo procese sukauptas žinias. Mokymasis turi įgalinti mokinius veikti situacijose, kurios bus ateityje ir kurių negalime numatyti iš anksto (Sandberg, 1994). Edukacinė aplinka turi padėti susiformuoti gebėjimus, kurie padėtų efektyviai veikti ir mokytis ateityje. Ugdymas šiuo atveju yra poveikis tiems, kurie dar nėra parengti socialiniam gyvenimui, siekiant iškiepyti jiems tam tikras visuomenės poreikius atitinkančias fizines, protines, moralines savybes (Bitinas, 2000).

Tačiau klasikinis ugdymas, kuris akcentavo mokymą, kaip būdą perteikti ir formuoti asmenybę, negali tenkinti individo ir visuomenės poreikių šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje.

Šiuolaikinio ugdymo paradigma, akcentuoja žmogaus galių sklaidą jo paties jėgomis, pagrindinį dėmesį kreipia į mokymąsi ir sąlygų individo kompetencijos plėtrai sudarymą, akcentuojamas mokymasis, o mokymas suprantamas kaip mokymosi skatinimas, pagalba besimokančiajam. Naujoji paradigma, grindžiama pragmatizmo, konstruktyvizmo ir humanizmo idėjomis, orientuota į asmeninę iniciatyvą realizuojančią asmenybę (Bitinas, 2000,).

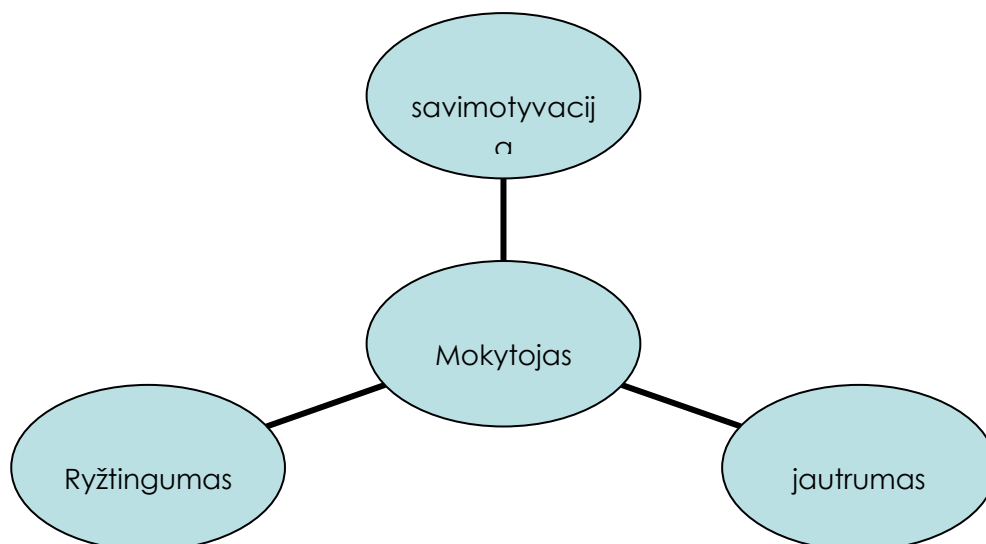
1.1.3. Mokytojo pedagoginės kompetencijos samprata

Mokslinėje literatūroje išskiriami įvairūs kompetencijos struktūros modeliai. Skirtingi autoriai skiria *administratyvaus vadovavimo, asmeninių savybių, profesinės kompetencijos* modelius. Administratyvaus vadovavimo kompetencijos modelio struktūroje kertinę poziciją užima administraciniai mokytojo gebėjimai, todėl šį modelį sąlyginai galima būtų pavadinti administratyvaus vadovavimo kompetencijos modeliu (žr.pav. Nr. I.)

1.pav. Vadovavimas kompetencijų modeliu. (Ramsden, 1997)

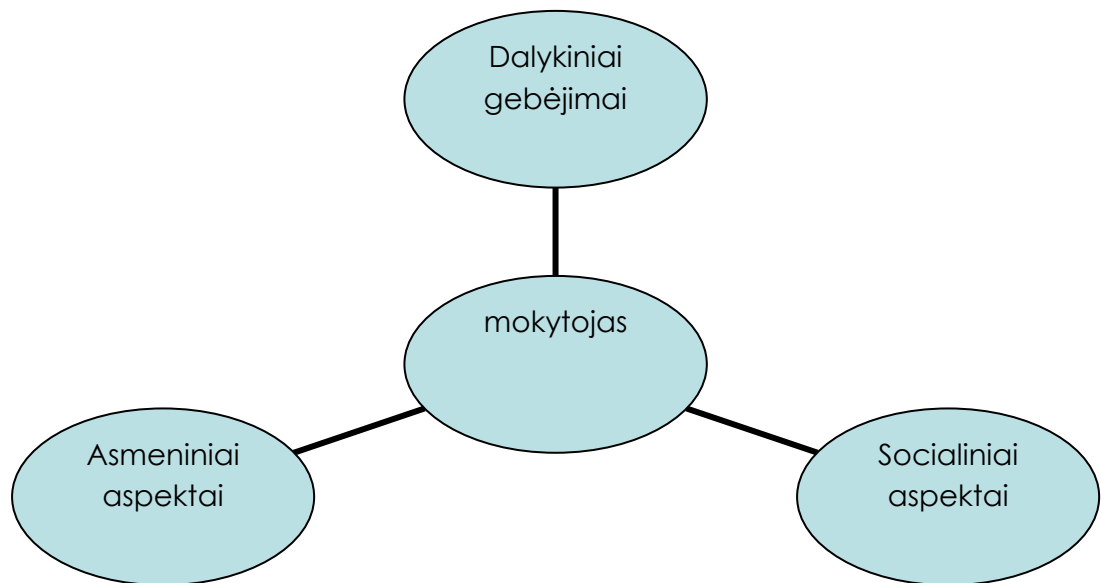
Asmeninių savybių modelio kompetencijos struktūroje pakankamai daug elementų, apibrėžiančių individo asmenines savybes. Prie jų galima priskirti savimotyvaciją, plačius interesus, ryžtingumą, jautrumą pavaldiniams, todėl šią kompetencijos struktūrą sąlyginai būtų galima pavadinti asmeninių savybių modeliu (žr. Pav. Nr.2).

2. Pav. Asmeninių savybių modelio kompetencijos. (Ramsden, 1997)

Tuo tarpu Bernien pateikia tokią kompetencijos struktūrą, kurioje ypač akcentuoja profesinę kompetenciją. Profesinę kompetenciją suskaido į horizontaliame lygmenyje sąveikaujančius dalykinės, metodinės, socialinės ir asmeninės kompetencijos elementus (žr. Pav. Nr.3). Jos teigimu, profesinė kompetencija parodo tuos žmonių gebėjimus ir įgūdžius, žinių visumą ir patirtį, kurie įgalina veikti ir reaguoti žinomose ir naujose situacijose. Ši, viena iš nedaugelio autorių, teigiančių, kad objektyvus kompetencijos įvertinimas yra labai problemiškas. Autorės teigimu, iš pateiktų kompetencijos elementų galima būtų įvertinti tik dalykinę kompetenciją ir tai tik iš dalies. Tokia profesinės kompetencijos

samprata rodo visa apimančią žmogaus veiklą: ne tik dalykinius gebėjimus, bet ir asmenybės bei socialinius aspektus.

3. Pav. Profesinės kompetencijos elementai. (Bernien, 1996)

Dalykinė kompetencija grindžiama dalykinėmis, techninėmis bei funkcinėmis žiniomis ir gebėjimu turimas žinias panaudoti. Socialinė kompetencija grindžiama mažiausiai dviejų individų tarpusavio bendravimu. Šios kompetencijos įvertinimą sunkina tai, kad sunku įvertinti kiekvieno individo indėlį atskirai.

Asmeninė kompetencija, pasireiškia disciplina, savęs vertinimu, savikritika, todėl, objektyviai jos pamatuoti negalima. Mokymo(si) modelio vystymas priklauso nuo mokytojo pedagoginės kompetencijos.

1.2.1. Abiturientų profesijos rinkimosi ypatumai

Profesijos rinkimosi ypatumus nagrinėjančių teorijų yra gana daug, jos padeda :

- suvokti besirenkančiųjų profesiją požiūrius,
- keisti išankstines nuostatas bei prielaidas;
- racionaliai pasirinkti būsimą profesiją;
- hierarchizuoti aktualius profesinį pasirinkimą lemiančius veiksnius;
- tobulinti profesinio konsultavimo sistemą. (F.Parsonas)

Tyrimai atskleidė žmogaus ir profesijos ypatybių atitikimo svarbą, pabrėžė, kad skirtingų profesijų darbuotojai privalo pasižymėti atitinkamais temperamento, charakterio bruožais. Profesijos

pasirinkimo problematika tapo labai aktuali XX a. pradžioje - sparčiai vystantis pramonei, formuojantis darbo rinkai. K.Pukelis ir A.Pundzienė pabrėžia, jog būtent F.Parsonas pagrindė šiuolaikinę profesijos rinkimosi struktūrą. Šią struktūrą sudaro keturi pagrindiniai elementai:

1. savęs pažinimas;
2. profesinis informavimas;
3. profesinis veiklinimas arba profesiniai bandymai;
4. profesinis konsultavimas.

Dž. Holandas (J.Holland) profesijos pasirinkimo pagrindiniu veiksniumi įvardino asmenybę, kaip genetinių potencialų bei sąveikos su aplinka rezultatą. Dž.Holandas išskiria šešis asmenybių tipus:

- realistinį,
- tiriantį,
- meninį,
- socialinį,
- verslinį,
- konvencionalinį.

Tuo tarpu, D.E.Superis išskyrė penkis profesijos rinkimosi etapus, trunkančius visą žmogaus gyvenimą:

1. profesijos rinkimosi poreikio augimas;
2. profesijos paieškos;
3. sprendimo pasirinkti vieną ar kitą profesiją įsitvirtinimas;
4. gilinimasis į pasirinktą profesiją (stabilizacija);
5. domėjimosi pasirinkta profesija mažėjimas (nuopuolis).

Ši profesijos pasirinkimo teorija teigia, kad profesija nėra vien tik specifinių darbo funkcijų visuma, bet ir visą žmogaus gyvenimą sąlygojantis veiksnys. Todėl, kaip teigia autorius, svarbu, kad pasirinkdamas profesiją žmogus atsižvelgtų į savo gabumus, sugebėjimus, nuostatas bei vertybes, prisiimtų sau priimtinus vaidmenis. Šiems tipams priskiriamos atitinkamai skirtingos savybės bei nurodomos profesijos, kuriose atitinkamo tipo asmenybė gali geriausiai atsiskleisti. Dėl to svarbu, kad besirenkantis profesiją žmogus turėtų kuo tikslesnę informaciją tiek apie pačias profesijas, tiek ir apie savo asmenines savybes.

J.Krumboltzas (J.Krumboltz), elgsenos (biheavioristinės) teorijos propaguotojas, teigia, kad svarbu teisingai numatyti ateities profesinius tikslus, sukonkretinti jų įgyvendinimo planą. Šios teorijos pagrindas yra mokymasis. Žmonės teikia pirmenybę tai veiklai, kurioje patyrė sėkmę, už kurios rezultatus buvo apdovanoti. Todėl labai svarbus tampa profesinis ugdymas - specialūs profesinio ugdymo kursai bei programos. J.Krumboltzas išskiria keturis veiksnius, sąlygojančius profesinius pasirinkimus:

- bendrieji veiksniai (rasė, lytis, fizinė charakteristika, polinkiai);
- mokymosi patirtis (elgsenos formavimas stebint bei gavus grįžtamąjį ryšį);

- aplinkos sąlygos (galimybės, socialinė politika, gyvenamoji vieta, techninis progresas, darbo įstatymai);
- uždavinių sprendimo įgūdžiai (problemų sprendimas, taisyklių laikymasis, veikla pagal standartus, darbo įpročiai).

Veiksniai, sąlygojantys profesijos pasirinkimą :

- asmens fiziologinės ir sveikatos galimybės;
- asmens kryptingumas;
- informacijos kiekis apie profesiją;
- emocinis santykis su profesija;
- socialiniai skatuliai (šeimos įtaka, profesijos prestižas ir kt).

Apžvelgus įvairių autorių, atstovaujančių skirtingiems požiūriams į profesijos rinkimąsi teorijas, galime išskirti įvairiose teorijose išskiriamus sėkmingą profesijos pasirinkimą įtakančius veiksnius. Įvairiuose teorijose akcentuojama, kad profesijos pasirinkimą lemia visuminis besirenkančioje asmenybės pažinimas, profesijų ypatumų žinojimas ir aplinkos sąlygos.

1.2.2. Mokytojo profesinės kompetencijos įtaka abiturientų profesijos pasirinkimui

Profesijos pasirinkimas — ilgai trunkantis procesas. L.Jovaiša išskiria šias veiksmų grupes, įtakančias abiturientus renkantis profesiją:

- socialinių veiksmų grupė;
- ekonominių veiksmų grupė;
- ugdymo veiksmų grupė;
- psichologinių veiksmų grupė;
- sveikatos veiksmų grupė.

Skirtingų psichologinių teorijų (psichoanalitės, kognityvinės, ir kt.) šalininkai sutinka, kad be prigimtinių savybių žmogaus raidai svarbu socializacija. Socialinė aplinka, bendravimo ratas ir ugdytojai, ženkliai sąlygoja jauno žmogaus profesijos pasirinkimo procesą. Žmogus gyvena visuomenėje, įsisavina jos patirtį, papročius, kalbą, bei tobulėdamas tampa pilnaverčiu visuomenės nariu. Visuomenė pagal galimybes globoja savo narį, sudaro jam sąlygas tobulėti, plėtoti įgimus gebėjimus ir polinkius. Žmogus išsiugdyti savo fizines, protines ir psichines galias gali tik gyvendamas visuomenėje. Tai vadinama socialine raida (L.Jovaiša, 1981)

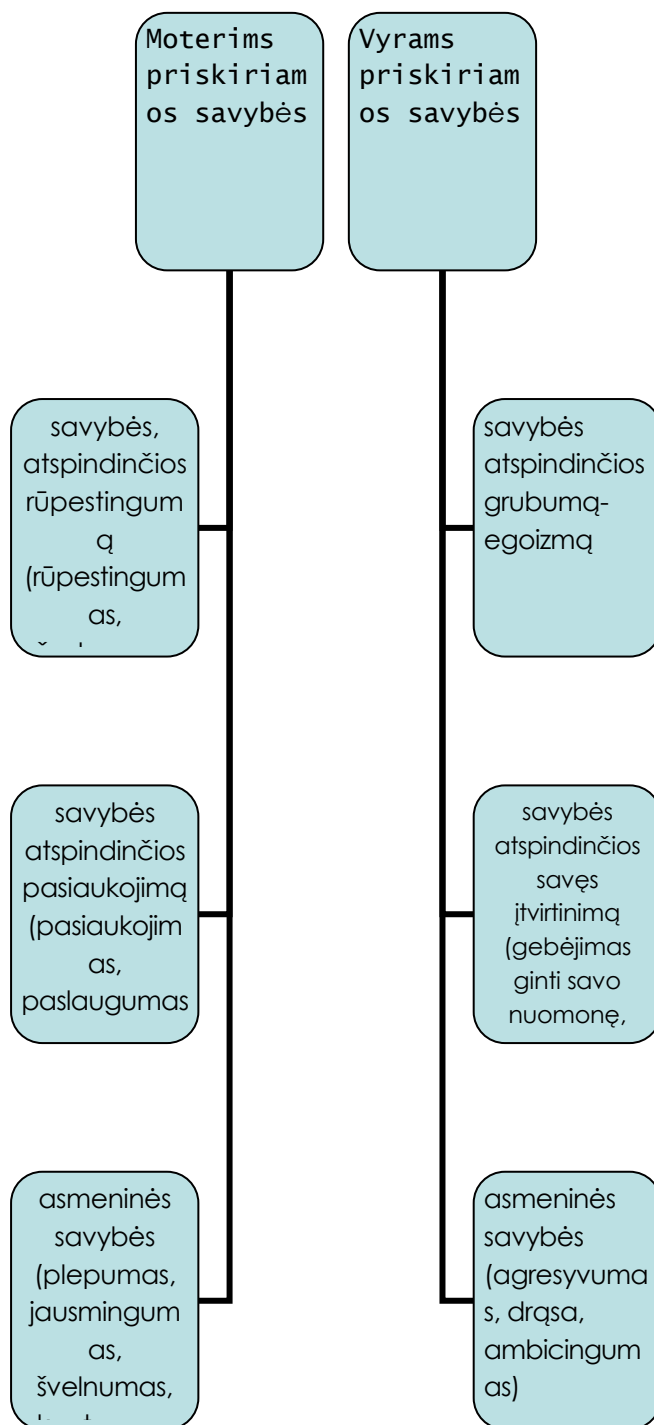
JAV mokslininkų (C. Falke - Hobson ir kt, 1993) tyrimai rodo, kad tėvai vienodai gali ir palengvinti, ir apsunkinti abiturientui sprendimo dėl būsimos profesijos priėmimą. Tėvų pagalba dažnai būna neefektyvi. Tėvai dažniausiai nėra pakankamai informuoti apie naujas galimybes, kurias kompetentingas pedagogas stebi, analizuoja ir pateikia diskusijai abiturientams. Taip pat svarbus aspektas —

skirtinga vaikų ir tėvų samprata apie gyvenimą ir ateities siekius. Profesijos pasirinkimo klausimais tėvai galėtų būti vaiko konsultantais, jei išsiaiškintų jų interesus, sugebėjimus, galimybes siekti išsilavinimo. Paprastai pedagogas stebėdamas savo mokinius identifikuoja jų galimybes, gabumus, pomėgius, polinkius ir ateities vizijas. Netinkamas tėvų įtakos pavyzdys - vaikams keliamų reikalavimų ambicingumas. Tėvai tikisi, jog vaikai pasieks jų svajonių tikslus, pasieks daug daugiau už juos, todėl kelia per aukštus reikalavimus neatsižvelgdami į prigimtines vaikų savybes - gebėjimą mokytis, įsisavinti informaciją, ją naudotis, neanalizuodami savo praeities priežasčių, kurios lėmė jų mokyklos svajonių neįgyvendinimą. Kompetentingas pedagogas, šioje situacijoje patardamas, neturi su asmeninėmis ambicijomis susijusių aiškinimų, kodėl abiturientui vertėtų rinktis vieną ar kitą profesiją. Jo siūlymai remiasi abituriento gabumų analize, siekiamų rezultatų produktyvumu ir bendra informacija apie mokinio pomėgius, mokymosi krypčių akcentavimą ir t.t.

Švietimo institucijose propaguojamas lygiavertis mokymas visiems vaikams, tačiau dažnai mergaitėms, kitaip nei berniukams, skiriama mažiau dėmesio ir laiko klasėje, diskusijų metu, jos neskatinamos užsiimti tiksliaisiais mokslais ir techniniais dalykais (D. Sadker, 1998). Tradicinė mokymo sistema tradicinėje visuomenėje skatina stereotipinių vaidmenų išmokimą ir įsisąmoninimą. Kai kurie autoriai (G. Merkys, G.Purvaneckienė, J. Ruškus, I.Kazlauskienė) teigia, kad paaiškinti stereotipus yra svarbu, nes:

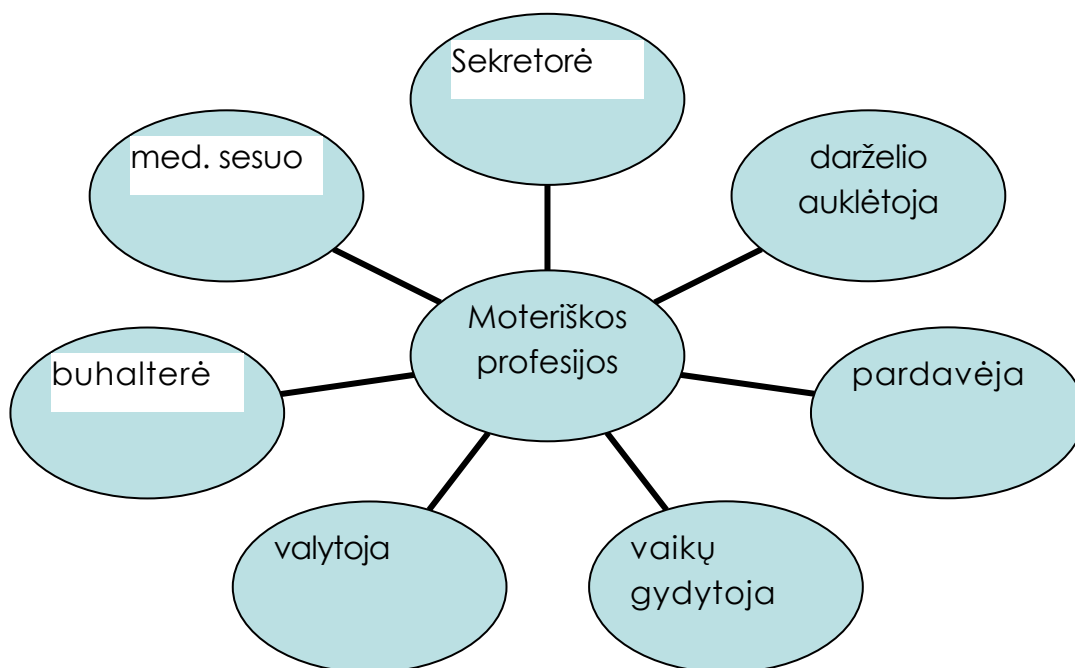
- kitas žmogus suvokiamas ribotai;
- formuojasi neigiamos nuostatos, kurios gali turėti įtakos faktiniam elgesiui. Šeimoje, o vėliau ir mokykloje, vaikai mokomi atlikti tokius vaidmenis, kurie priimtini tradicinei visuomenei.

Tų pačių autorių (G. Merkys, G.Purvaneckienė, J. Ruškus, I.Kazlauskienė.) atlikti tyrimai parodo, kad mokytojai ir mokiniai vienai ar kitai lyčiai priskiria tam tikrus asmenybės bruožus. Šiame tyrime ryškiai išsiskiria savybės, kurias mokiniai/mokytojai laiko išskirtinai „moteriškomis“ ir „vyriškomis“:

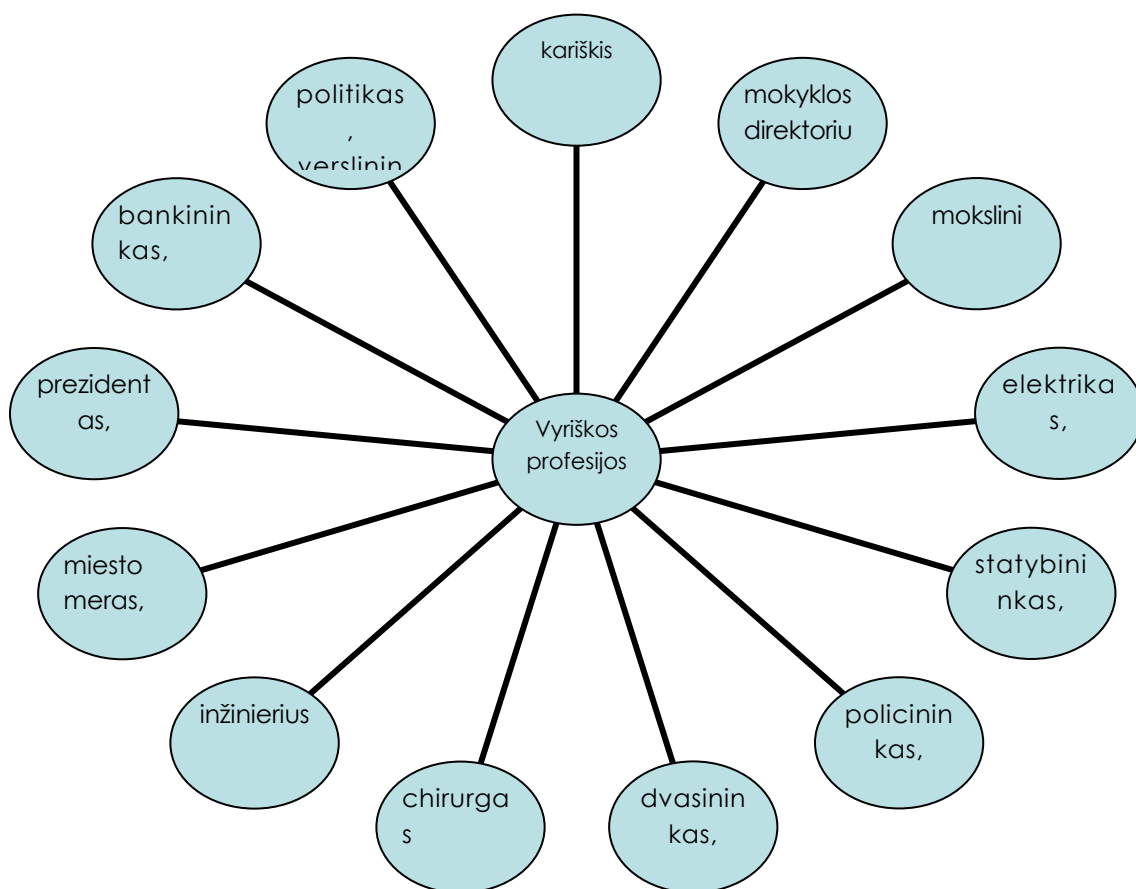

4. Pav. Stereotipinės charakterio savybės (Merkys, 2000)

Čia, autorių nuomone, išryškėja stereotipų įtaka mokytojų nuostatoms padedant abiturientams rinktis profesijas ir atspindi pedagogo nekompetentingumą. N.L. Gage ir D.C Berliner, įvairūs tyrimai pasaulyje parodė, kad nėra vertų dėmesio skirtumų tarp lyčių verbalinių sugebėjimų (N.L Gage, D.C Berliner, 1994), tačiau vyrauja stereotipinė nuostata, jog mergaičių verbaliniai sugebėjimai didesni. Tuo tarpu stereotipas sudaro klaidingą nuostatą, kad berniukai pralenkia mergaites mokantis matematikos.

Paveikslas Nr.5 Profesijų ir pareigų priskyrimas moterims. Stereotipinės profesijos:

Paveikslas Nr.6 profesijų ir pareigų priskyrimas vyrams. Stereotipinės profesijos

(Lentelės sudarytos remiantis „Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai“, 2001).

Tokie profesiniai lyčių stereotipai sukuria išankstines mokinių nuostatas pasirenkant busimąją profesiją, neleidžia atsiskleisti žmogaus asmenybei profesinėje srityje. Kompetentingas pedagogas atsiriboja nuo stereotipinio vertinimo ir atsižvelgia į individualias savybes, mokinio gabumus ir perspektyvas, išelminuodamas lyties stereotipą kaip kriterijų. Taikant stereotipinius kriterijus, nekompetentingas pedagogas, trukdo tobulėti asmenybei, kurios esminiai poreikiai ir interesai neatitinka susiformavusių stereotipų.

Renkantis profesija labai svarbi visuomenės stereotipinė opinija apie vieną ar kitą profesiją. Ne visos profesijos, pagal viešąją nuomonę yra vienodai gerbiamos bei mėgstamos. Šiandieninėje visuomenėje profesijų prestižas - gana aiškiai išreikšta visuomeninė tendencija, reikšmingai sąlygojanti jaunimo profesinį apsisprendimą. Kadangi prestižas priklauso nuo aplinkos, galima paaiškinti tai, kad įvairiuose sluoksniuose įvairių profesijų prestižas skirtingas. „Analizuodamos profesijos prestižo problematiką, autorės teigia, kad „Profesijos prestižas turi tam tikrą ryšį su socialine kilme, kuri taip pat neretai tampa lemiančiu veiksniu renkantis profesiją. Kaip rodo sociologų tyrimai, įgyti aukštąjį išsilavinimą, tapti aukštos kvalifikacijos specialistais ketina daugiausia vidurinių mokyklų mokiniai iš specialistų ir tarnautojų šeimų. Mišriose šeimose (vienas tėvų darbininkas, kitas - -tarnautojas) vaikai klauso patarimų to šeimos nario, kuris labiau išsimokslinęs arba užima aukštesnes pareigas“.

Profesijos prestižą lemia keletas veiksnių, tačiau vienas reikšmingiausių - uždarbis, karjeros galimybės, pripažinimas visuomenėje ir t.t. Tokiu būdu mokinių sąmonėje susiformuoja „madingų“ profesijų samprata, kurią plėtoja šeima, globėjai ir t.t. Kompetentingas mokytojas savo pavyzdžiu įtakodamas abiturientą, jam patardamas, atsižvelgdamas į individualaus mokinio gabumus, polinkius ir poreikius, formuoja antistereotipinį požiūrį į profesijos pasirinkimą. Pedagogo kompetencijos įtaka pasireiškia jo asmeninėmis savybėmis leidžiančiomis mokiniui pateikti galimų profesijų perspektyvas, pasirinkimo ypatumus, sumotyvuodamas mokinį rinktis profesiją remiantis ne stereotipiniu populiarumu, o individualiomis savybėmis, kurias kompetentingas pedagogas išanalizuoja ir pateikia mokiniui, užakcentuodamas svarbiausius aspektus. Labai svarbi abituriento profesinio pasirinkimo procese yra mokyklos ir mokytojų įtaka. Mokykla ir mokytojas suformuoja sąlygas įtakojančias, kaip vaikas suvoks save ateityje, kokius siekius, motyvaciją, pozityvų profesinį identitetą jis turės. Profesijos pasirinkimo procese reikšmingi pedagoginiai (ugdymo) veiksniai - psichologai rekomenduoja mokytojams rūpintis tuo, kad vaikai pažintų save, suprastų, kaip kinta jų asmeninės savybės.

Itin svarbią vietą abiturientų profesijos pasirinkime užima savalaikė bei tinkama konsultacija, kurią gali suteikti ugdymo karjerai specialistas, dažniausiai mokytojas nes „viena svarbiausių karjeros

projektavimo užduočių - jauno žmogaus profesinio kryptingumo ugdymas, teikiant jam profesinę informaciją, veiklinant ir konsultuojant“ (K.Pukelis, L.Navickienė, 2006).

Kai mokykloje profilinis mokymas pradamas anksčiau, atsižvelgiant į mokinių gebėjimus, vaikai turi daugiau galimybių išbandyti save įvairiose srityse, štai čia itin ryškiai pasireiškia mokytojo kompetencijos ribos. Kompetentingas pedagogas ne tik geba pateikti savo dėstomą dalyką, bet ir identifikuoti individualaus mokinio poreikius bei galimybes, jas koncentruotai nukreipti tikslingam ateities tikslo siekimui pasirenkant profesiją. Mokiniai besirinkdami profesijas nėra motyvuoti ir informuoti apie galimybes gauti specialistų konsultacijas, neretai pedagogo kompetencijos trūkumas įtakoja neapsisprendimą, nepakankamą įgūdžių tobulinimą ir nekryptingą tikslo siekimą. Mokyklose neatliekami vaikų gebėjimų tyrimai, tai paliekama individualiai kiekvienam pedagogui pagal jo vidinius įsitikinimus bei kompetentingumą. Kompetencijų trūkumas lemia mokinių motyvacijos stygių, abiturientų negebėjimą pasirinkti tinkamą kryptį profesijai siekti arba visišką nemotyvuotumą.

Japonų mokslininkas S.Fukujama analizuodamas ugdymo, mokytojo kompetencijos ir profesinio konsultavimo santykį teigia, kad šie procesai glaudžiai persipina vienas su kitu. Autorius sako, kad nuo pat gimimo vaikas reikalauja priežiūros, turi būti pasirūpinta jo vystymusi tiek fizine, tiek dvasine prasme. Vėliau, besimokydamas vidurinėje mokykloje, 12-15 metų paauglys, anot S.Fukujamos, privalo gauti minimumą būtiniausių žinių, reikalingų gyvenimui civilizuotoje visuomenėje (pvz. anglų kalbos pagrindai, žinios apie gyvenimą šeimoje ir kt.(IO.YKKe, 1990). Pasak to paties autoriaus, vyresnių klasių moksleivis privalo mokėti gan tiksliai išsirinkti sau tinkamą veiklos rūšį. Šis procesas tęsiasi jaunuoliui tobulinant tuos gebėjimus bei įgūdžius, kurie bus reikalingi būsimai jo profesijai. Mokinui iki abitūros susiformuoja pastovūs, stabilūs įgūdžiai. Profesinio konsultavimo dėka jaunuolis gali patikrinti ar specifiniai gabumai bei įgūdžiai vystosi pageidaujama linkme. Anot S.Fukujamos, profesinio konsultavimo reiškinys apima savianalizės, profesijos analizės, profesinių bandymų, įsidarbinimo, pasirinkimo pasekmių tyrimo etapus bei suprantamas kaip mokymas apie savarankišką profesijos pasirinkimo procesą.

Dar vienas labai svarbus pedagogo uždavinys jaunuolių profesinio rinkimosi procese yra moksleivių savęs pažinimo bei vertinimo ugdymas. Savęs pažinimo procesas glaudžiai susietas su psichologiniais veiksniais, kurie, savo ruožtu, sąlygoja profesinį jauno žmogaus pasirinkimą. Vaiko savęs vertinimas bei savigarbos lygis įtakoja jo motyvus mokytis. Taigi, galima teigti, kad vaiko savigarba yra tiesiogiai susijusi su mokymosi pažangumu ir tuo pačiu su galimybėmis pasirinkti profesiją. Taip pat teigtina, kad didelę įtaką savęs vertinime bei savigarbos formavime lemia mokytojo požiūris į mokinį, kompetencijų valdymas ir pritaikymas randant bendrą kalbą su mokiniais ir juos formuojant bei ugdant kaip asmenybes. Mokytojo kompetencijų stoka lemia prastą mokinio

vertinimą, neformuoja savikritiško, bet tuo pat metu pagarbaus požiūrio į save ir neįtakoja teigiamos savianalizės renkantis profesiją.

Dauguma autorių, nagrinėjančių profesijos rinkimosi problematiką (F.Parsonas, Dž.Holandas, J.Krumboltzas, S.Fukujama, L.Jovaiša ir kt.) pažymi, kad žmogaus visapusiškas savęs pažinimas - viena svarbiausių sąlygų teisingam profesiniam apsisprendimui įgyvendinti. Geras psichologinis savęs pažinimas besirenkant profesiją leidžia kiek įmanoma racionaliau pasirinkti tą veiklos sritį, kurioje bus galima tinkamiausiai save realizuoti, užkertant kelią skubotam bei neteisingam pasirinkimui.

Pasak, L.Jovaišos, sąmoningas veiklumas yra iš protingosios žmogaus prigimties kylantis žmogaus požymis. Protas suteikia galimybę mąstyti, o mąstymas - tikslingai veikti. Būtent ši prigimtinė žmogaus savybė įgalina žmogų apsispręsti renkantis profesiją. Tačiau tam, kad šis pasirinkimas nebūtų klaidingas žmogus privalo pažinti savo asmenybę bei profesiją (objektą), kurią renkasi (L. Jovaiša, 1999).

L.Jovaiša išskiria šiuos psichologinių veiksnių grupės komponentus:

- profesinis subrendimas;
- intelektas ir specialieji gabumai;
- poreikiai;
- interesai.
- vertybės;
- charakteris.

Profesinis subrendimas - tai asmenybės sugebėjimas sąmoningai pasirinkti norimą profesiją bei numatyti kelius šiai profesijai įsigyti. Tai pasakytina ir apie atsižvelgimą į patarenčiojo pedagogo nuomonę, jo kompetencijos įvertinimo kriterijus ir pasitikėjimo modelio nustatymą.

Intelektas nėra tik įgimtas mąstymo gabumas, protas. Tai yra gebėjimų ir įgūdžių rinkinys. Intelektas demonstruojamas tuo, ką žmogus daro bei pasiekia. H.Gardneris išskyrė septynias pagrindines intelekto formas -kalbinis intelektas, erdvinis intelektas, loginis matematinis intelektas, muzikinis intelektas, kūniškasis kinestezinis intelektas, vidinis intelektas, tarpasmeninis intelektas. Šios intelekto formos žmoguje reiškiasi skirtingai, bet dominuoja tik du-trys intelektai (M. Teresevičienė, D. Oldroyd, G. Gedvilienė, 2004). Su intelektu siejasi specialieji gabumai, kurie motyvuoja, lemia aktyvumo kryptį, sudaro sąlygas plėtotis asmenybės patirčiai: žinioms, mokėjimams, įgūdžiams, pasaulėžiūrai (L.Jovaiša, 1985). Būtina sėkmingos profesinės veiklos sąlyga -veiklos pobūdžio bei žmogaus gabumų atitikimas. „Gabumų tyrimas susijęs su optimalaus tinkamumo profesijai nustatymu. Gabumai pasireiškia veiklos produktyvumu./.../ Tokio produktyvumo psichologinis pagrindas yra gabumai“ (K.Pukelis, L.Navickienė, 2006, psl.48).

Sąmoningam profesijos pasirinkimui turi įtakos profesinis kryptingumas pasireiškiantis teigiamu požiūriu į tam tikras veiklas (profesijas), aktyviu pasirengimu veikti (dirbti pagal tam tikrą profesiją) bei pedagogo įtaka nukreipiant mokinį jo turimų gabumų ir gebėjimų gilinimui, sumotyvuojant jį tikslingam profesijos pasirinkimui.

Apibendrinant įtaką abiturientų profesiniam apsisprendimui svarbu mokytojui atsižvelgti į šiuos rodiklius:

- asmenybės polinkiai, sugebėjimai;
- asmenybės charakteriologinės ypatybės;
- asmenybės savianalizės įgūdžiai;
- motyvacija.

Asmenybės savianalizės įgūdžiai ir motyvacija formuojama veikiant išoriniams veiksniams, todėl mokytojo kompetencijos stygius ar negebėjimas savo kompetencijų pritaikyti, gali įtakoti netinkamą mokinio sumotyvavimą, klaidingą tikslų parinkimą, neteisingą ar ydingą prioritetų iškėlimą bei profesijos pasirinkimo kriterijų formulavimą.

2. Mokytojo profesinės kompetencijos įtakos abiturientų profesijos pasirinkimui

2. 1. Tyrimo metodika

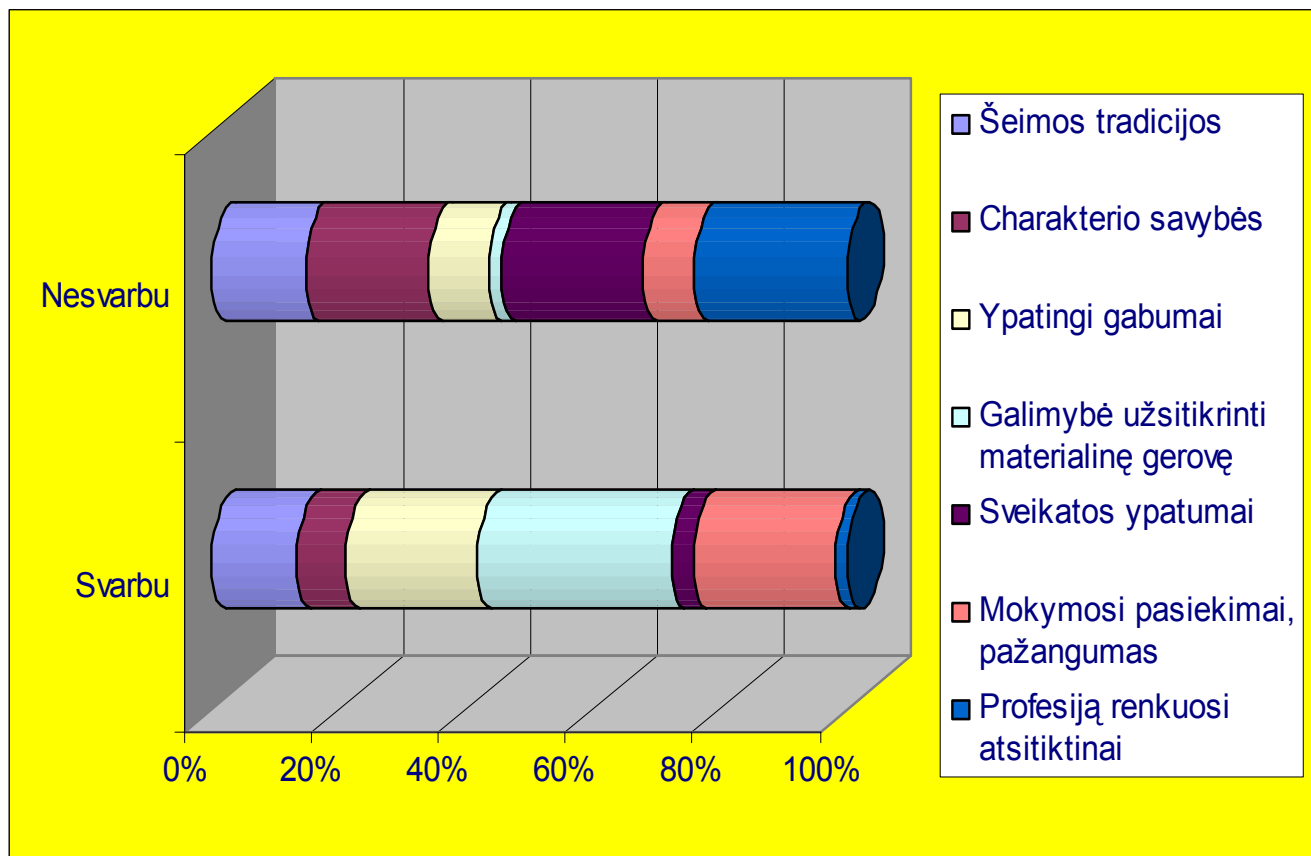
Tyrimas atliktas 2009 metų balandžio – gegužės mėnesiais vidurinėse mokyklose. Tyrime dalyvavo aštuonios abiturientų klasės, t.y. 60 moksleivių. Tyrimo metodologija remiasi L.Jovaišos profesinio vystymosi bei profesijos rinkimosi veiksnių teorija. Sąmoningas veiklumas yra iš protingosios žmogaus prigimties kylantis žmogaus požymis, protas suteikia galimybę mąstyti, o mąstymas - tikslingai veikti. Būtent ši prigimtinės žmogaus savybės įgalina žmogų apsispręsti renkantis profesiją. Tačiau tam, kad šis pasirinkimas nebūtų klaidingas žmogus privalo pažinti savo asmenybę bei profesiją (objektą), kurią renkasi (L. Jovaiša, 1999). Tyrime naudotas kiekybinio tyrimo metodas - anketinė apklausa raštu. Anketinis apklausos metodas padeda išvengti didelių laiko sąnaudų, nėra sudėtinga įtraukti į tyrimą didesnę skaičių respondentų. Didesnis respondentų skaičius leidžia taikyti gautų rezultatų apibendrinimus platesniam ratui. Tyrimo rezultatams neturi įtakos tyrėjo asmenybė.

Respondentams buvo pateikta anketa, kuria norėta išsiaiškinti, kokie veiksniai bei jų grupės įtakoja abiturientų profesinį pasirinkimą. Anketoje dominuoja požiūrio, įsitikinimų, gebėjimų (pvz. savianalizės) pobūdžio klausimai. Visi anketoje pateikti klausimai yra *uždaro* tipo. Toks klausimų tipas parinktas siekiant nesukurti pernelyg sudėtingos anketos (respondentai yra

vidurinių mokyklų abiturientai), stengiantis, jog anketų pildymas neužimtų pernelyg daug laiko, siekiant nediskriminuoti tų respondentų, kuriems sunku reikšti savo nuomonę žodžiais, bei tam, kad duomenų apdorojimas būtų kuo paprastesnis bei tikslesnis.

Svarbu palyginti, kaip kito respondentų nuomonė apie profesijos pasirinkimą lemiančius veiksnius bei jų svarbą - pradžioje pateiktas apibendrintas klausimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti, kas lemia žmogaus profesijos pasirinkimą, vėliau klausimas apie profesijos pasirinkimo motyvus suasmenintas - akcentuojamas asmenims pasirinkimas bei jį lemiančių veiksnių svarba.

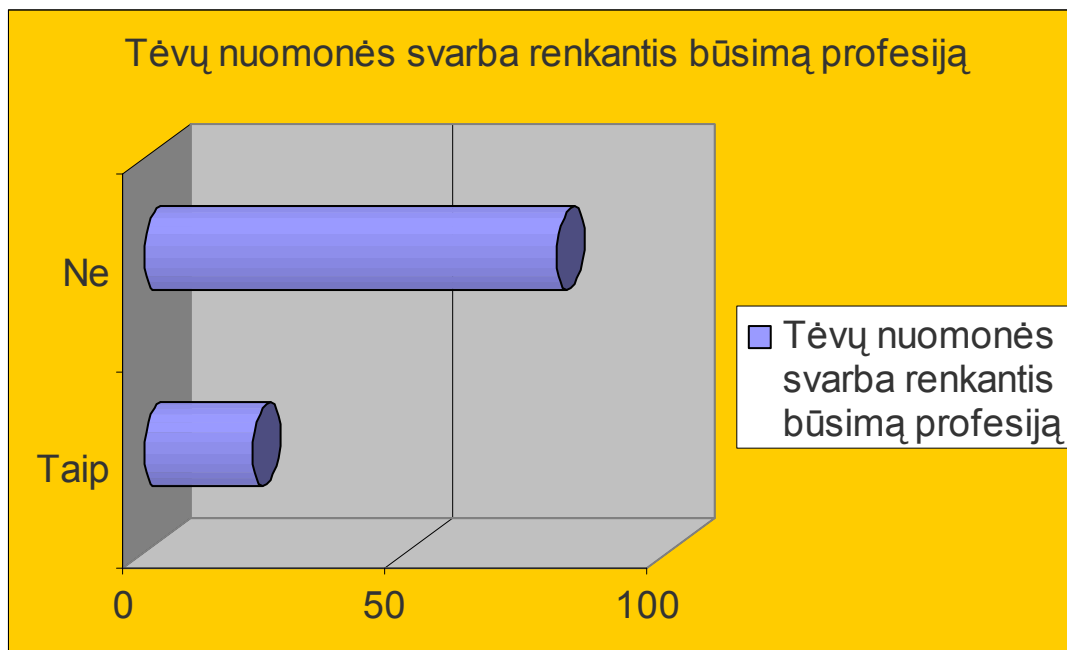
Pasirenkant profesiją svarbu

Paveikslas Nr. 1

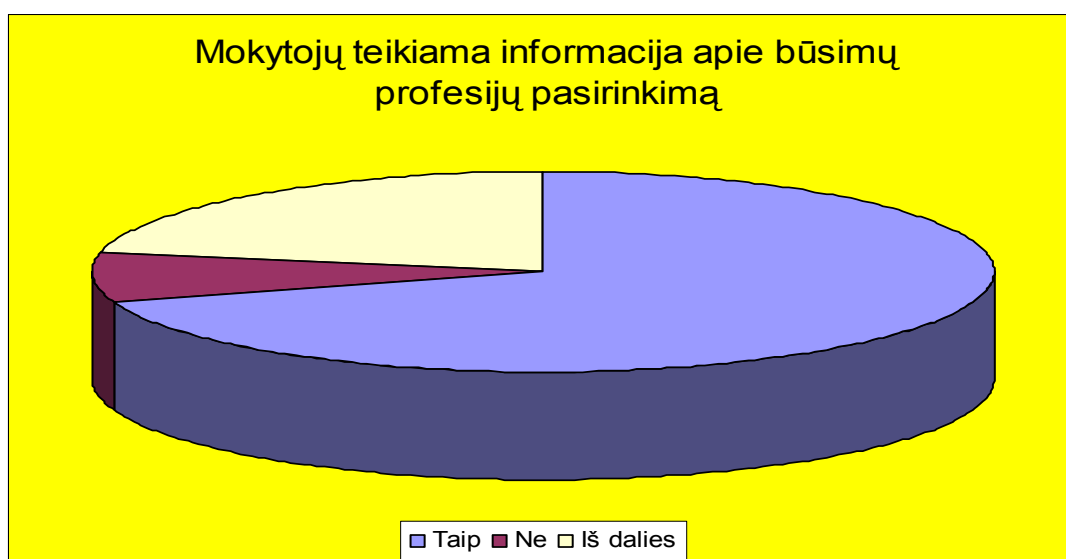
Į klausimą „Kas svarbiausia yra renkantis profesiją?“ (paveikslas Nr.1) , daugiausiai respondentų (92%) atsakė, kad svarbiausia yra galimybė užsitikrinti materialinę gerovę. Mažiausiai respondentų (5%) pažymėjo, kad profesiją renkasi atsitiktinai. Šeimos tradicijų svarbą nurodė 41%, o charakterio savybių - 23% respondentų. Ypatingi gabumai pasirodė svarbūs 63% respondentų. Vieną iš mažiausiai svarbių faktorių, renkantis būsimą profesiją, moksleiviai nurodė sveikatos ypatumus. Na, o mokymosi pasiekimus ir pažangumą nurodė 68% respondentų. Taigi galime daryti prielaidą, kad

renkantis būsimą profesiją, moksleiviams yra svarbu, kad būtų užtikrinta materialinė gerovė, o mažiau svarbius faktorius nurodė mokymosi pasiekimus ir ypatingus gabumus.

Paveikslas Nr. 2

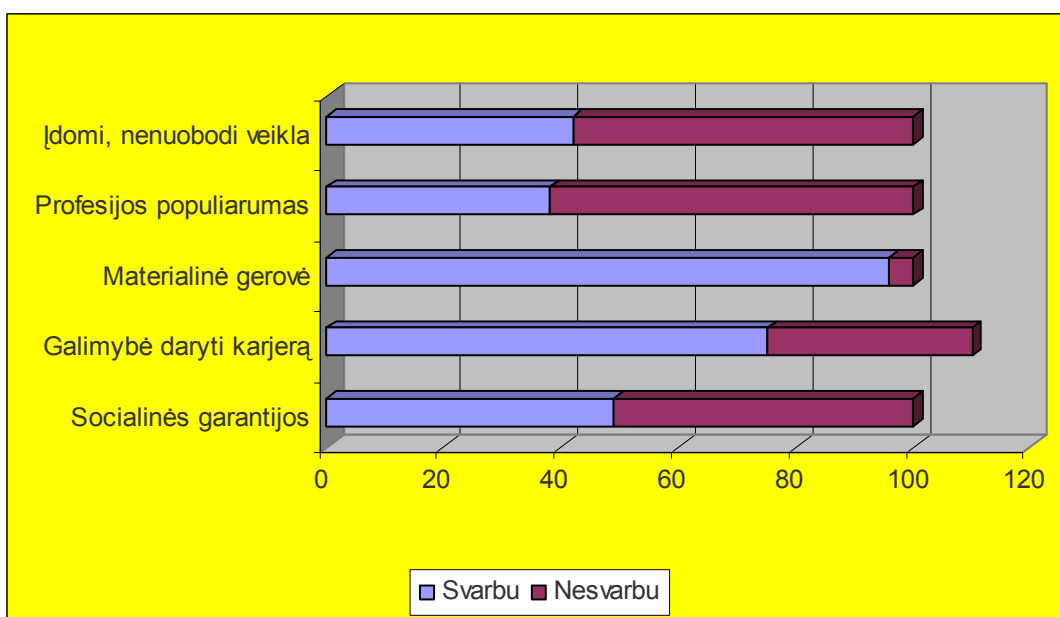
Į klausimą „ Ar renkantis profesiją Jums svarbi tėvų nuomonė?“ (paveikslas Nr.2) didžioji dalis respondentų (79%) atsakė, kad renkantis būsimą profesiją, jiems tėvų nuomonė yra nesvarbi, t.y. sprendimą priima patys. Ir tik 21% moksleivių nurodė, jog tėvai įtakoja renkantis būsimą profesiją.

Paveikslas Nr. 3

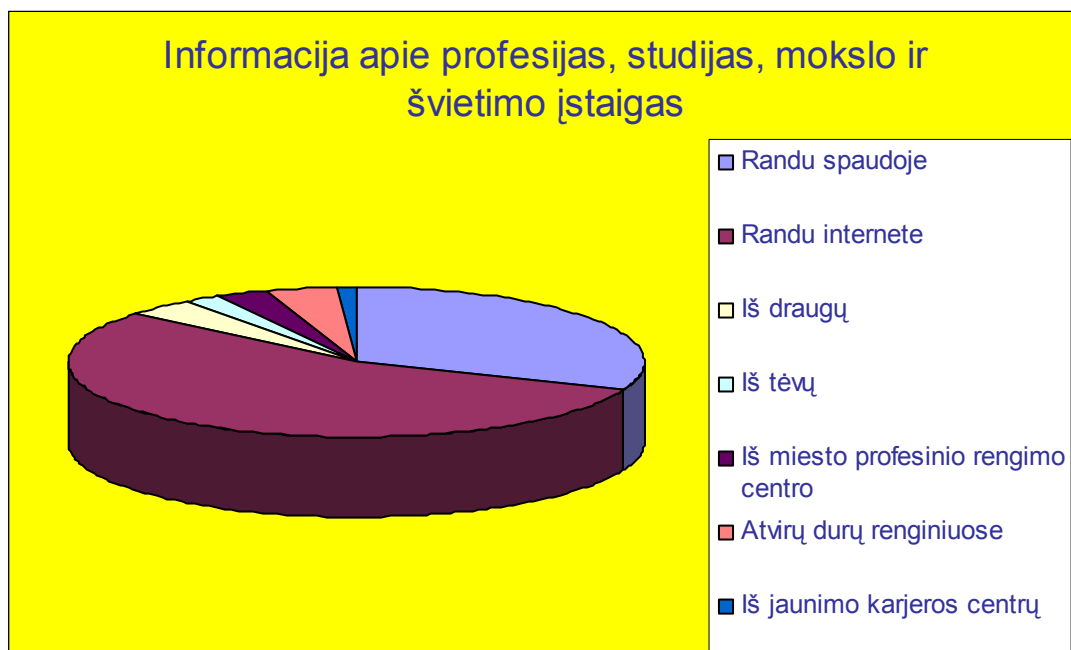
Į klausimą „Ar Jūsų mokyklos moksleiviams yra teikiama informacija apie būsimų profesijų pasirinkimą?“ , daugiausiai moksleivių (70%) pažymėjo, kad jų mokyklų mokytojai suteikia pakankamai informacijos apie būsimas profesijas, o 22% moksleivių nurodė, kad tokios informacijos gauna tik iš dalies. Ir tik 8% moksleivių nurodė, jog tokios informacijos jiems niekas nesuteikia (paveikslas Nr. 3).

Į klausimą „ Kokius reikalavimus Jūs keliate savo būsimai profesijai? „ daugiausiai apklaustųjų (92%) nurodė, jog svarbiausias reikalavimas renkantis būsimą profesiją tai materialinė gerovė (Paveikslas Nr.4). Kaip mažiau svarbesnius kriterijus nurodė galimybę daryti karjerą (75%), profesijos populiarumą (38%), socialines garantijas (49%), bei įdomią, nenuobodžią veiklą (42%).

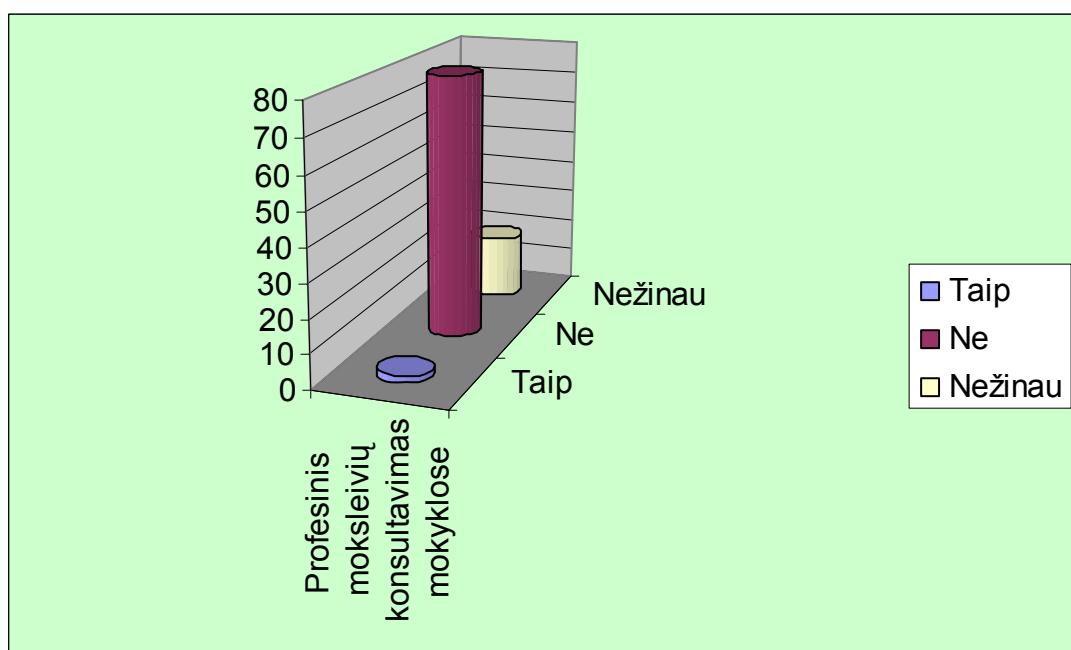
Paveikslas Nr.4

Į klausimą „Kas Jums suteikia informaciją apie profesijas, studijas, mokslo ir švietimo įstaigas?“ moksleiviai atsakė, kad daugiausiai informacijos apie profesijas, studijas, mokslo ir švietimo įstaigas randa internete (55%) ir spaudoje (31%). Kaip matome *paveiksle Nr.5*, mažiausiai tokios informacijos moksleiviai gauna iš draugų (4%), iš tėvų (2%), iš Miesto profesinio rengimo centro (3%), atvirų durų renginiuose (4%) ir iš jaunimo karjeros centro (1%).

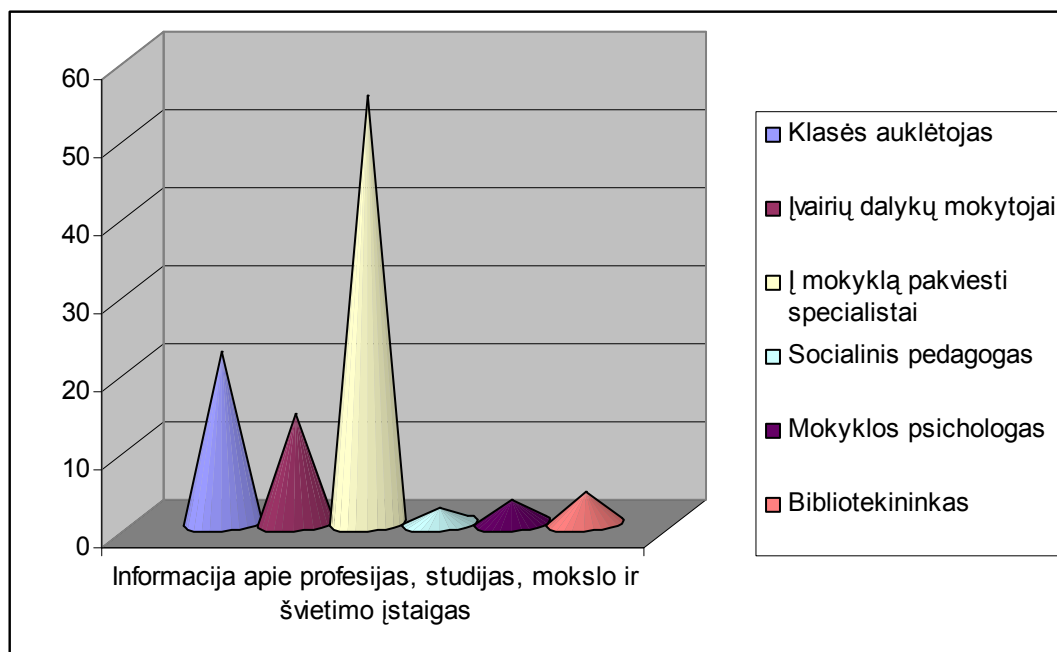
Paveikslas Nr.5

Į klausimą „Ar Jūsų mokykloje yra asmenų, atsakingų už moksleivių profesinį konsultavimą?“ 79% moksleivių (*paveikslas. Nr.6*) atsakė, kad tokio asmens mokykloje visai nėra, 19% moksleivių nurodė, kad nežino ar toks asmuo mokykloje yra ir tik 2% moksleivių nurodė, kad toks asmuo, kuris konsultuoja moksleivius būsimos profesijos pasirinkimo klausimais, visgi yra.

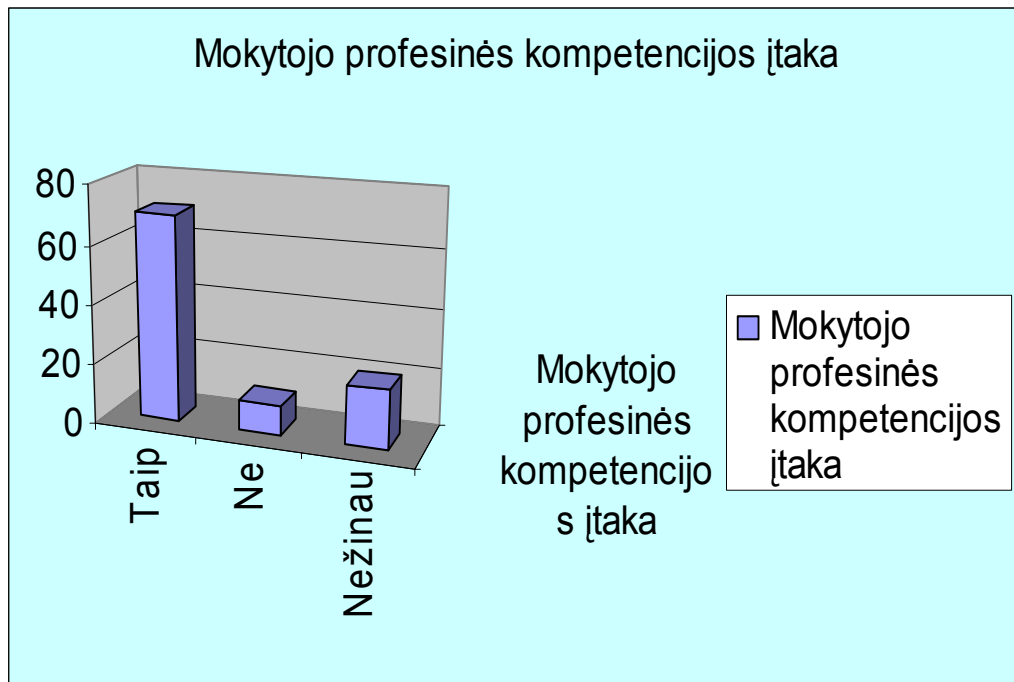
Paveikslas Nr.6

Į klausimą „ Kas suteikia informaciją apie profesijas, studijas, mokslo ir švietimo įstaigas mokykloje, kurioje mokotės?“, kaip matome *paveiksle Nr.7*, moksleivių dauguma (58%) nurodė, kad tokią informacijos daugiausiai suteikia specialiai į mokyklą pakviesti specialistai. Kiti moksleiviai (20%) nurodė, kad taip pat nemažai tokios informacijos suteikia klasės auklėtojas ir įvairių dalykų mokytojai (13%). O mažiausiai informacijos apie profesijas, studijas, mokslo ir švietimo įstaigas suteikia socialinis pedagogas (2%), mokyklos psichologas (3%) ir bibliotekininkas (4%).

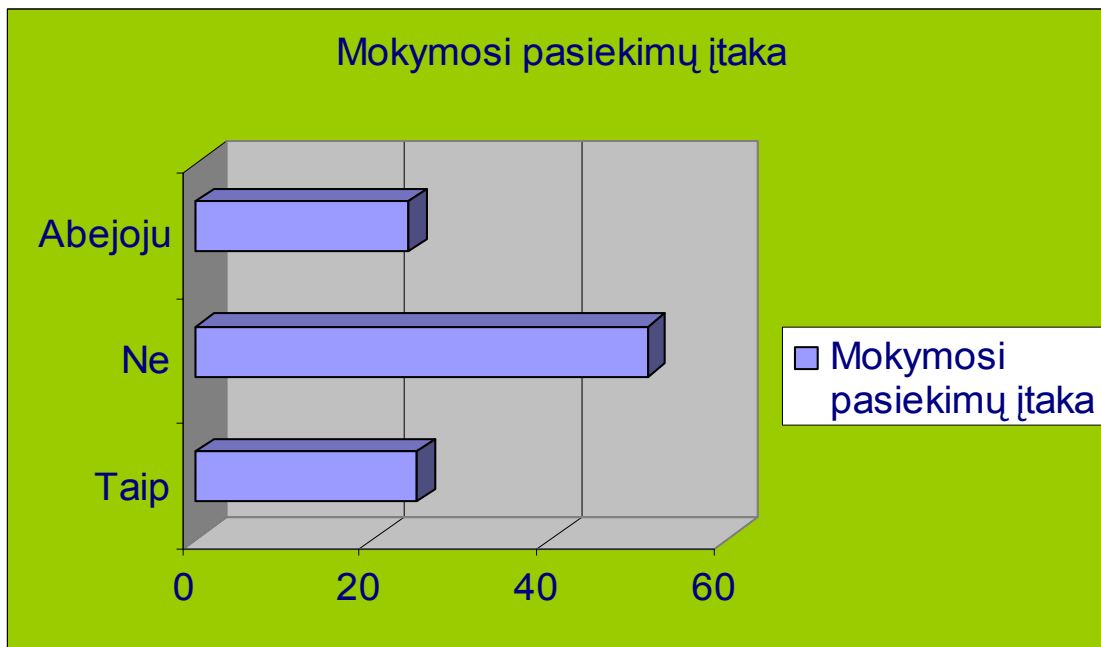
Paveikslas Nr.7

Į klausimą „Ar turėjo įtakos klasės auklėtojo(-os) profesinė kompetencija, dalyko mokytojo kvalifikacinė kompetencija Jūsų apsisprendimui dėl tolimesnio profesijos pasirinkimo?“ teigiamai atsakė 70% moksleivių (paveikslas Nr.8), neigiamai – 10% moksleivių, o likusieji 20% moksleivių nurodė, kad nežino ar tai turi įtakos jų profesiniam apsisprendimui.

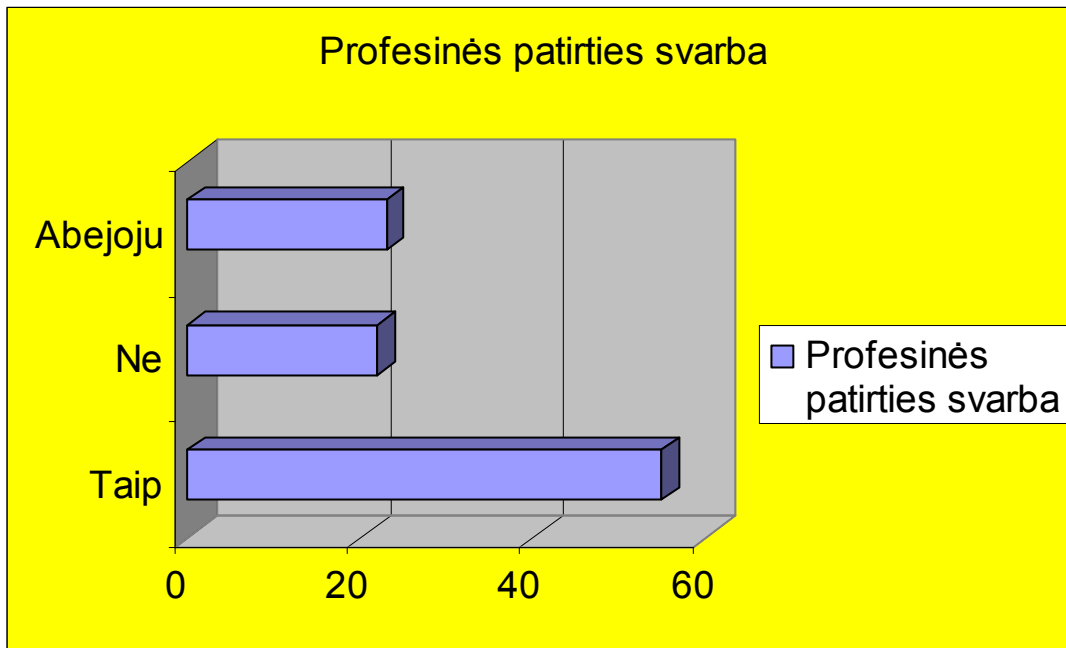
Paveikslas Nr. 8

Į klausimą „Ar turi įtakos profesijos pasirinkimui mokymosi pasiekimai?“ (paveikslas Nr.9) didesnė dalis moksleivių (49%) nurodė , kad profesijos pasirinkimui tam įtakos neturi. Teigiamai manančių (23%) ir abejojančių (28%) moksleivių skaičius buvo beveik tolygus.

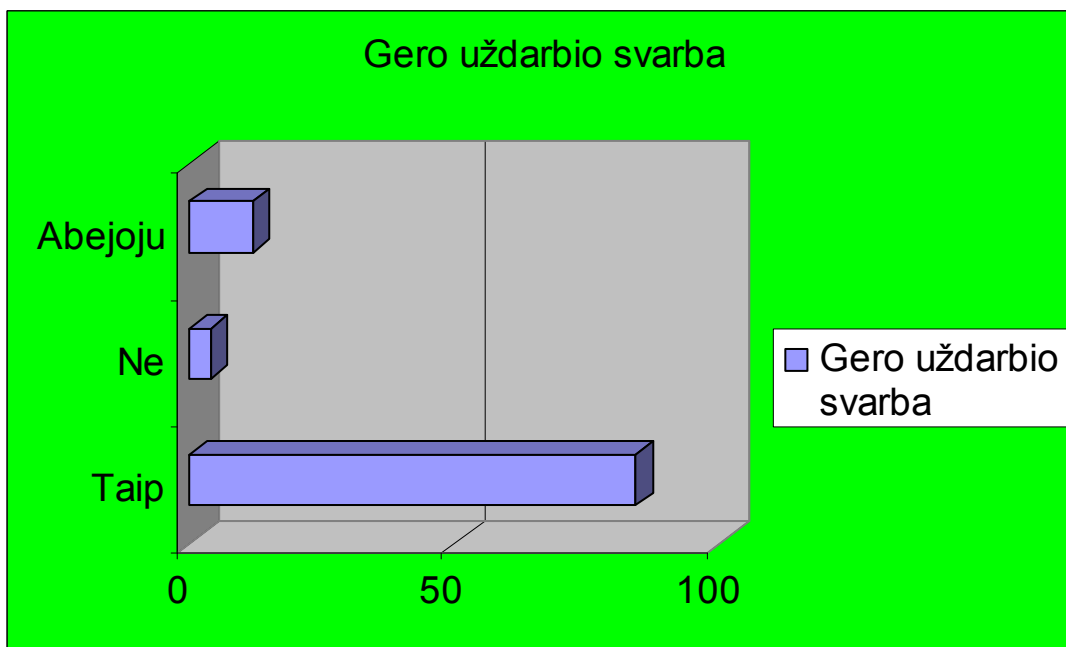
Paveikslas Nr. 9

Į klausimą „ Ar renkantis profesiją būtina darbo šioje profesijoje patirtis?“ (paveikslas Nr.10) , daugiausiai moksleivių (57%) mano, kad renkantis profesiją, profesinė patirtis yra būtina. Priešingai manančių (20%) ir abejojančių (23%) moksleivių buvo panašus kiekis.

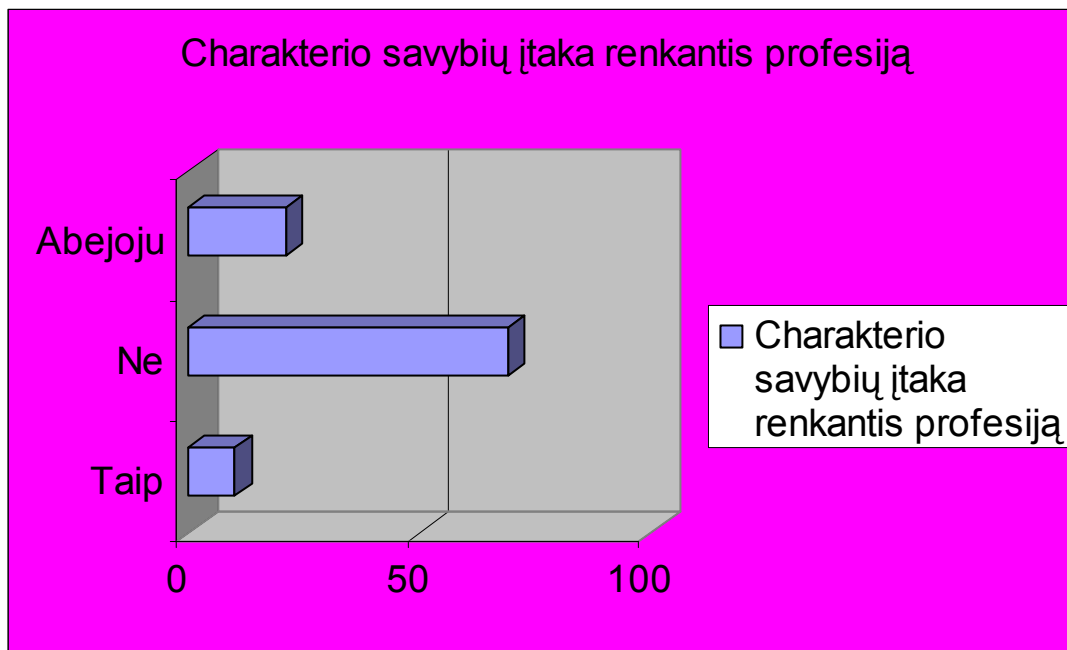
Paveikslas Nr. 10

Atsakydami į klausimą „ Ar pakanka dirbti bet koki darbą, tam kad jis garantuotų gerą uždarbį?“ (paveikslas Nr.11) daugiausiai moksleivių (85 %) teigė, kad to pakanka , o priešingai manančių buvo mažiausiai (5%). Buvo ir abejojančių, ar pakanka dirbti bet koki darbą vien dėl gero uždarbio (10%).

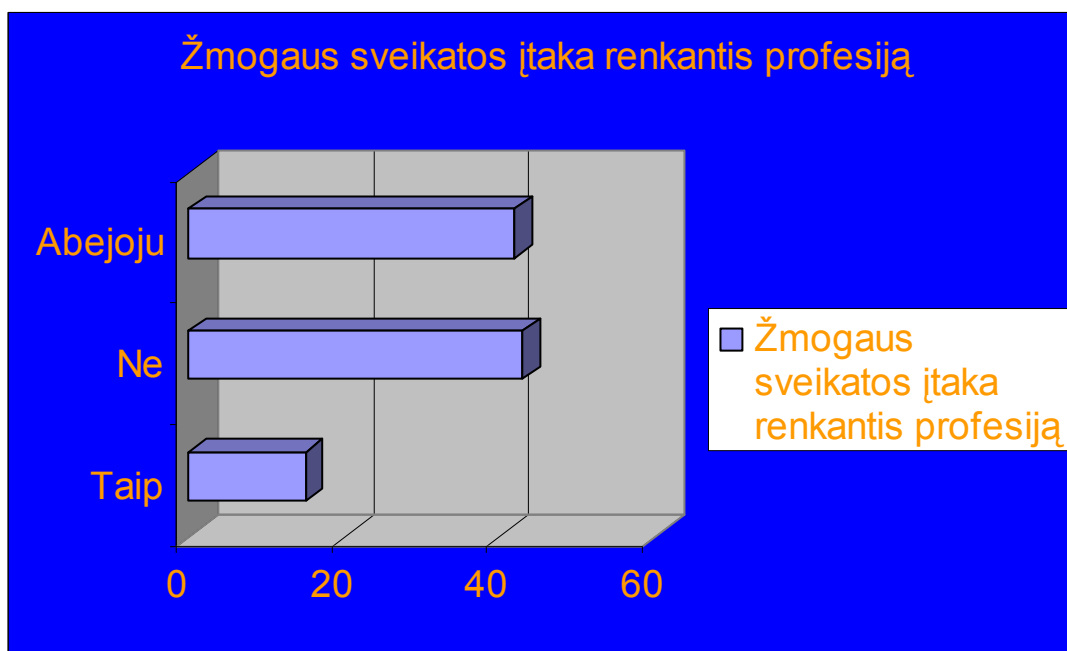
Paveikslas Nr. 11

Moksleiviai, atsakydami į klausimą „Ar renkantis profesiją turi įtakos asmeninės charakterio savybės?“ (paveikslas Nr.12) akcentavo, kad nėra tokios svarbios charakterio savybės renkantis profesiją (62%) . Teigiamai manančių (15%) ir abejojančių (23%) šiuo klausimu buvo gerokai mažiau.

Paveikslas Nr.12

Į klausimą „Ar turi įtakos profesijos pasirinkimui žmogaus sveikata?“ (paveikslas Nr.13) moksleiviai atsakė, kad žmogaus sveikata profesijos pasirinkimui didelės įtakos neturi (42%). Priešingai manančių buvo kur kas mažiau (18%). Šiuo klausimu buvo nemažai ir abejojančių (40%).

Paveikslas Nr.13

Apibendrinant tyrimą, galima teigti, kad moksleiviams renkantis būsimą profesiją, labai svarbus faktorius yra materialinė gerovė, kiek mažiau – ypatingi gabumai, mokymosi pasiekimai. Moksleiviai mažiau atsižvelgia į tėvų nuomonę, renkantis profesiją. Mažiausiai svarbu, moksleiviams renkantis būsimą profesiją, charakterio savybės ir sveikatos ypatumai.

Išvados

1. Profesijos veikos turinys apima ne tik gebėjimą kokybiškai atlikti tam tikrą kiekį veiklos funkcijų, bet yra neišvengiamai susietas su jų tarpusavio darbu ir sąveika. Vadinasi mokytojas, norėdamas kvalifikuotai atlikti savo veiklą, turi pažymėti tam tikromis profesinėmis kompetencijomis, kurios leistų sėkmingai realizuoti veiklos funkcijas.

2. Profesinė mokytojo kompetencija suvokiama kaip mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai ugdymo ir edukacijos veiklai.

3. Įvairiuose teorijose akcentuojama, kad profesijos pasirinkimą lemia – visuminis besirenkančiojo asmenybės pažinimas (F.Parsonas, Dž. Holandas, D.E.Superis, A. Roe, S.Fukujama, L.Jovaiša ir kt), -profesijų ypatumų žinojimas (F.Parsonas, Dž. Holandas, D.E.Superis, T.Šarmanas, H.Graselas, S.Fukujama, L.Jovaiša ir kt.) - aplinkos sąlygos (J.M.Robertsas, J.Krumboltz, B.Law, A. Roe, L.Jovaiša ir kt).

4. Tyrime išaiškėjo, kad renkantis profesiją abiturientai linkę akcentuoti į ypatingus gabumus, talentus, galimybę ateityje užsitikrinti materialinę gerovę, kopti karjeros laiptais bei ateityje lengvai susirasti darbą.

5. Atsakant į tyrimo klausimą galime teigti, kad labiausiai X bendrojo lavinimo mokyklų abiturientų profesinį pasirinkimą sąlygoja materialinė gerovė, mažiausiai svarbi sveikatos veiksnių įtaka.

6. Tyrimas atskleidė, kad didžiausią mokytojo profesinės kompetencijos įtaka abiturientų profesijos pasirinkimui turi mokytojo vertybinės nuostatos, požiūriai. Galima įvardinti faktorių, labiausiai trukdantį racionaliam profesijos pasirinkimui mokytojo žinių stoka profesijos pasirinkimo klausimais.

Literatūros sąrašas

1. Aktyvaus mokymosi metodai. (1998). Vilnius. Garnelis. Bartnikienė Z., Pautienė L. (1989). Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją. - Kaunas.
2. Alexander T., Potter J. (2005). Education for a change: transforming the way we teach our children. London and New York: Routledge.
3. Arends R. J. (1998). *Mokomės mokytis*. Vilnius. Margi raštai.
4. Barkauskaitė M. (2001). Mokytojų kvalifikacijos kėlimas – nuolatinio mokymosi pagrindas. *Pedagogika*. 52. Vilnius. Vilniaus pedagoginis universitetas.
5. Bennett B., Rolheiser-Bennett C., Stevahn L. (2000). Mokymasis bendradarbiaujant. Vilnius: Garnelis.
6. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius: Jošara.
7. Bitinas B. (2000). Ugdymo filosofija. Vilnius. Enciklopedija.
8. Bulajeva T. (2001). Pedagogų saviugdros veiksniai švietimo kaitos sąlygomis. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S), Vilnius.
9. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius. Margi raštai.
10. Campbell, J., Kyriakides, L., Muijs, D., Robinson, W. (2005). Assessing teacher effectiveness: Developing a differentiated model. London and New York: Routledge.
11. Charles C. M. (1999). Pedagoginio tyrimo įvadas. Vilnius. alma Litera.
12. Cockburn, A. D., Haydn, T. (2004). Recruiting and retaining teachers: Understanding why teachers teach. London and new York: Routledge.
13. Černius V. (1992). Mokytojo pagalbininkas. Kaunas.
14. De Corte E. (2003). Design learning environments that foster the productive use of acquired knowledge and skills. In: *Powerfull learning environments: unraveling basic components and dimensions*. Elsevier Science.
15. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). Pedagoginė psichologija. - Vilnius.
16. Galkytė H. (1977). Mokinių sugebėjimo analizuoti savo galimybes, renkantis profesiją, ugdymas. - Vilnius.
17. Galkytė H. (1974). Asmenybė ir profesinis orientavimas. - Vilnius.
18. Giedraitienė-Lileikienė, T. (1998). Mano būsimoji profesija – mokytojas. Kaunas: Spindulys.
19. Grendstad N. M. (1996). Mokyti – tai atrasti. Vilnius. MaFukuyama Sh. (1988). A philosophical foundation of vocational guidance. Ashiya, Hyogo, Japan: Ashiya Univ. Press.
20. Gudelis S. (1983). Mokinių profesinio orientavimo psichologiniai klausimai - Vilnius.

21. Jatautaitė B. (1993). Vyresniųjų moksleivių darbinio apsisprendimo sunkumai ir trūkumai // *Acta Paedagogica Vilnensia*.
22. Jovaiša L. (1981). Asmenybė ir profesija. - Kaunas.
23. Jovaiša L. (1999). Profesinio konsultavimo psichologija. - Vilnius.
24. Jovaiša L. (1978). Profesinio orientavimo pedagogika. - Kaunas.
25. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. - Kaunas.
26. Jovaiša L. (1985). Ugdymo gairės. - Kaunas.
27. Jovaiša L. (1975). Psichologinė diagnostika. -Kaunas.
28. Karjeros projektavimo vadovas. (2005). -Kaunas.
29. Kanopkienė V. (2001). Lyčių lygios galimybės // *Žmogaus socialinė raida*- Vilnius.
30. Kregždė S. (1988). Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai. - Kaunas.
31. Lapė J. (1980). Darbo psichologija. - Vilnius.
32. Laužackas R. (1999). Sistemoteorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Monografija. Kaunas. VDU.
33. Laužackas R. (2002). Žinių visuomenės iššūkiai, profesinio rengimo reforma, profesijos mokytojų rengimas Lietuvoje. Mentorius vadovas: straipsnių rinkinys. Kaunas. VDU .Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai. (2001) - Vilnius.
34. Mikšys A. K. (1993). Jaunimo socialinė profesinė orientacija ir jos formavimo problemos // *Filosofija, sociologija*. Nr. 1.
35. Petrauskaitė R. (1993). Profesijos pasirinkimo racionalumas kaip psichopedagoginė problema // *Acta Paedagogica Vilnensia*. VU.
36. Petrauskaitė R. (1996).Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. - Vilnius.
37. Psichologijos žodynas. (1993). - Vilnius.
38. Pociūtė B. (1997). Teoriniai profesinio pasirinkimo aspektai // *Psichologija*. Nr. 1.
39. Pūkelis K. (2004). Mokytojų rengimo idealinio modelio parametrai. - Kaunas.
40. Pūkelis K. (1998). Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. - Kaunas.
41. Ramsden P. (1997). The context of learning in academic departments. In: *The experience of learning: Implications for teaching and studying in higher education*. Eidinburgh, 198-216.

42. Shuell T. J. (2001). Learning theories and educational paradigms. In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Retrieved 17 January, 2002 from Science Direct.
43. Schultz T. W. (1998). *Investavimas į žmones*. Vilnius. Eugrimas.
44. Simonaitienė B., Targamadžė V. Mokytojų profesinė kompetencija: jos plėtotės darbo vietoje galimybių tyrimas. *Socialiniai mokslai*. 2001. Nr. 3 (29).
45. Smith, M. C., Lytle S. L. (1990). Research on Teaching and Teacher Research: The Issues That Divide. *Educational Researcher*, 2 (19), p. 2-11.
46. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (2001). *Pedagogo profesinio tobulėjimo galimybės: patirtis ir refleksija*. Pedagogika. 51. Kaunas. VDU.
47. Watkins Ch. (2005). *Classrooms as Learning Communities: what's in it for schools*. London and New York: Routledge.
48. Wilke R. R. (2003). The effect of active learning on student characteristics in a human physiology course for nonmajors. *Advances in physiology education*, 27 (4), 207-223.

PRIEDAS NR. 1

1. Jūsų lytis (pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)

- Moteris
- Vyras

2. Kas svarbiausia yra renkantis profesiją?

(sunumeruokite pagal svarbą: 1 - svarbu, 2 – nesvarbu;)

- Šeimos tradicijos
- Charakterio savybės
- Ypatingi gabumai, talentai
- Galimybė užsitikrinti materialinę gerovę, kopti karjeros laiptais
- Sveikatos ypatumai
- Mokymosi pasiekimai, pažangumas
- Profesiją renkuosi atsitiktinai

3. Ar renkantis profesiją Jums svarbi tėvų nuomonė?

(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)

- Taip
- Ne

4. Ar Jūsų mokyklos moksleiviams yra teikiama informacija apie būsimų profesijų pasirinkimą?

(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)

- Taip
- Ne
- Iš dalies

5. Kokius reikalavimus Jūs keliate būsimai savo profesijai?

(sunumeruokite pagal svarbą: 1 - svarbu, 2 – svarbu;)

- Socialinės garantijos
- Galimybė daryti karjerą
- Materialinė gerovė
- Profesijos populiarumas
- Įdomi, nenuobodi veikla

6. Kas Jums suteikia informaciją apie profesijas, studijas, mokslo ir švietimo įstaigas?

(pažymėkite x visus Jums tinkamus variantus)

- Randu spaudoje
- Randu internete
- Iš draugų
- Iš tėvų
- Iš miesto Profesinio rengimo centro
- Atvirų durų renginiuose

- Iš jaunimo karjeros centrų

7. Ar Jūsų mokykloje yra asmenų, atsakingų už moksleivių profesinį konsultavimą? *(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą), (klausias ir pedagogams)*

- Taip
- Ne
- Nežinau

8. Kas suteikia informaciją apie profesijas, studijas, mokslo ir švietimo įstaigas mokykloje, kurioje mokotės? *(pažymėkite x visus Jums tinkamus variantus)*

- Klasės auklėtojas
- Įvairių dalykų mokytojai
- Specialiai į mokyklą pakviesti specialistai
- Socialinis pedagogas
- Mokyklos psichologas
- Bibliotekininkas

9. Ar turėjo įtakos klasės auklėtojo(-os) profesinė kompetencija, dalyko mokytojo kvalifikacinė kompetencija Jūsų apsisprendimui dėl tolimesnio profesijos pasirinkimo?

(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)

- Taip
- Ne
- Nežinau

10. Ar turi įtakos profesijos pasirinkimui mokymosi pasiekimai? *(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)*

- Taip
- Ne
- Abejoju

11. Ar renkantis profesiją būtina darbo šioje profesijoje patirtis? *(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)*

- Taip
- Ne
- Abejoju

12. Kaip Jūs manote, ar pakanka dirbti bet kokį darbą, tam kad jis garantuotų gerą uždarbį? *(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)*

- Taip
- Ne
- Abejoju

13. Ar renkantis profesiją turi įtakos asmeninės charakterio savybės?

(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)

- Taip
- Ne
- Abejoju

14. Ar turi įtakos profesijos pasirinkimui žmogaus sveikata?

(pažymėkite x tinkamą atsakymo variantą)

- Taip
- Ne
- Abejoju